

Tuwanuä, Poli iqu Romä pmeqä iquaunqä äqäkqe Yätamäkqä kuknuä hinuiqänjä iquvi

Poli iqu anä-himqä Romä iunqä äwätä, ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänji, iqi pmetanguwä iquatä, anä pmapnqä winqanqgetani, tuwanuä tä äqäkqe. Iqueqä äwinqe, qutäni wänqäpu ae äpmeqetani, qua naqä Spenqä iunqä äwätä, Jisasi Iqueqä kuknuä ängui, awä tquatnqä iinqe. Tuwanuä iquesani, Poli iqu kuknuä awi, Kraisi Iqueqä kuknuä änguä we-hunqä-tänji ätnänjä iqinyä ätuätä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä iqua, suqä äkiu-äkiu ipu pmepnqä, ätätä äqäkqe.

Kinjanäni, Poli iqu qokä-apäkä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä Romä iu pmeqä iquaunji, “Nyi henyqä knuä kuapä indqänätmä, Goti Iqu he yätamäkqä hiyätnqä yatnqä ävätmä, tääqä hea ique-ique ätuätqänänä” ätuätä äqäkqe. Iqu qänakni, tuwanuä iqueqä qakuinqe, tii äqäkqe. “Ämaqä, quuvqä eqiyquwitani, quuvqä eqäka upnuwänqä iquanä, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqisani, jänänjä timäupnqä iinqe.” (1:17) Iqu tiinjä-pqä ätkqe. Qokä-apäkä eeqänäni, Israitqä iquautanä, ä yäpaqängisanjä iquautanjä qäyä etangi, qu eeqänäni, qokä-apäkä suqä quuvqä imäkqä iquae. I etanqgetani, qu

hänä pmepnuwänqe, Goti Iqu qunqä qeqä ätumuäkätä, anqumä itmetnqä inqe. Ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä iquauñi, Goti Iqu anqumä itmeqanqi, ga iqua Goti Iqueqä näueqä-qua epu, Jisasi Kraisi Iqueqä känquäka ipnqä.

Goti Iqu ämaqä hnqe anqi itmeqangutqe, iqueqä hänä-pmeqe, hänñi menä. Goti Iqu iquätä anä pmetanquti, Iqueqä Dñä Änguä Iqu iqueni manquä winyätänä. Inñä etanqi, yänänäqñqä, suqä quvqetatä, äpäkonqetatäñi, ämaqä ique mäñdi äkittqiyätä ique ämitnqe, hanuä winä. Inñi saptä 5 iquesa 8 duñqe, Poli iqu kukñuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqetanä qakuinqetä, Dñä Änguä Iqueqä yänänäqñqä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyätqänuwä iquauqä hänä-pmeqä iu äwitnqenqätä, ätätä äqäkqe.

Inñi saptä 9 iquesa 11 iunqe, Poli iqu hanä-iqä naqä ique äwimakqenqä awä ätätä äqäkqe. Iqu ämaqä Israitqä iutanä ique. Ga Israitqä iqua, Goti Iqu, Iqueqä ämaqä-qua hipñqä atäunjuä ikqä iquayi. Itanqi iquautanä kuapänäñi, qu Jisasi Ique tuwä äwimiñuwä iquai. Israitqä iqua qäyä etanqi huizi iquautanñi, kuapänäñi Jisasi Iqueqä kukñui qänaknä imiñuwä-qe, Israitqä iquautanñi, kuapänä ma. Poli iqu, “Israitqä iqua qämä-qämä ipu, nätmatqä naqänäñi, Goti Iqu iquau iwimäkäniqenqä hiñuä äñguä mäqunquä imiñuwä iutayqä” ätätä äqäkqe. Itanqi iqu kñui, qänakñi qokä-apäkä Israitqä iutanä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä yoqe mapnuwänqänä, indqänqgqe.

Yäpakä iqinji, Poli iqu ämaqä Kraisi Iqueqä yoqä-tänjä iqua, suqä äkiu-äkiu ipu pmepnqä, ätätä äqäkqe. Iqu kuknuä kuapanänji, suqä, ämaqä huiunqä kiinä äwinqä iinqä, ätätä äqäkqe. Suqä huiziunqä inä ätätä äqäkqe, tiinji. Goti Iqueqä wäunui imäkqä inqätä, gapmanqä iquauqä yäpä inqisa pmeqä inqätä, itanğa ämaqä huizi iquau yätamäkqä iqä inqätänji.

Kuknuä änguä we-hunqä-täninjqä

¹ Poli iqunä, nyi Kraisi Jisasi Iqueqä wäunüä imäkqä iqunji. Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä kuknuä änguä we-hunqä-tänji awä tmqä dinqä atäunüä änyiyätä, Iqueqä wäunüä iinqä änändowatkqä iqunjqä. ² Hinuiqänänji, Goti Iqu kuknuä änguä we-hunqä-tänjä ii, guä ämäsäuätä, Iqueqä kuknuä hinuä-tqä iquau tquanqi, iqua Iqueqä bukä iu äqäkuwi. ³ Ii kuknuä änguanänji, Iqueqä Ymeqä Iquenyqeyi. Iqu ämaqä huiwä-tänju, Dewiti iquesa ätimäukqe. ⁴ Itanğa Ymeqä Iqu, quuvqe-qu Goti Iqueqänänjä etanqi, Goti Iqu, Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatätä, Iqueqä Ymeqä yänänäqinjqä-qu atäunüä äwikqe. Iqu Jisasi Kraisi neqä Naqä Iquvi. ⁵ Iqueqä hipa iutanji, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta änguä inemäkätä, itanğa, Jisasi Iqueqä wäunüä imäkatunquä änändowatkqe. Wäunüä iinji, ämaqä eeqänänjä iutanji, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä kuknui qänaknä ipnqe, awä tqueyi. ⁶ Amäqä iinjä iquautanji, he-pqä inänqe. He Jisasi Kraisi Iqueqä tääqe qätä ae äwiyäpu,

Iqueqänänänqä enjuwitayi. ⁷ Nyi tuwanuä tä, he ämaqä Romä pmeqä Goti Hanjuwä Iqu henyqä kiinjä wiŋganŋi, Iqueqänänänqä tääqä etätmakqä iquennqä äqiyqä. Neqä Goti Apicutä, itanŋa Naqä Jisasi Kraisi Iqutä, qeqä imänqeuta hiŋgi etapäsinyä, äwqä hanjuä imbu pmetpŋqä emäkqinyä.

Poli iqu, Goti Iquenqä tääqä ätminqenqä

⁸ Kiŋganäni, tiinjä hitmqe. Qua eeqänänjä iunji, ämaqe, heqä quuvqä yänänänqŋqä heqiyqanŋuwinqä quea ätätqänjuwitani, nyi Jisasi Kraisi Iqueqä yoqeta Goti Iqueni, ‘änŋuiqä’ ätuätqänjä. ⁹ Nyi Goti Iqueqä wäunui, kuknuä äŋguä, Iqueqä Ymeqä Iquenyqä awä ätätmä, yänjä äqänmä imäkätqänjä. Inji nyaqä tääqä ätuätmänŋani, henyqä kŋuä indqänätŋqä iinjä kukŋui, naqä-qakuä etanŋqenqe, Iqueqä-kuiä näqŋqä-tänjä Iquvqä. ¹⁰ Hea ique-iqueni, Iquenyqä tääqä tmqä imäkätmänŋani, Iqu äwiŋganŋutqe, nyi henyqä pmqä hänaqenqä qävqä nyiyätŋqä, yatŋqä yänänänqŋqä ävätqänjä. ¹¹ Yatŋqä ii, nyi he hiŋuä hiqänmqä kiinjä änyinätŋqä iutayi. He yänänänqŋqä emäkätŋqä iinŋe, nätmatqä Dŋä Äŋguä Iquesa hitapmqä änyinŋiyä. ¹² Nqä kŋuä indqänŋqe, tiinji. “Heyaqä quuvqä heqiyqä iunji, yätamakqä hiyqanŋundi, ga he nyaqeu nyiyqanŋppi, iutani eequne yänänänqŋqä imäknatunŋque.”

¹³ Nyämaqäüä, nyi he tiinŋinqä näqŋqä äŋguänä epŋqä änyinŋi. Nyi wäunui, Israitqä qäyä etanŋi huiziuqä awä iqi imäkkqe, häukuä äwäkqä-pa, heyaqä awä iqinji, nyi wäunjuä

imäkmq̄e, häukuä wit̄nq̄ä iinj̄e, hea kuapänäñi, nyi emamq̄ä k̄ñuä indq̄änät̄nq̄e. In̄äq̄e hea ique-iq̄eñi, nätmatq̄e ätimäüätä, hoptäwä änyiyät̄nq̄e. ¹⁴ Wäññuä Goti Iqu ändapkq̄e, ämaq̄ä Grikä iquautä, ä huizi iquautä, itan̄ga ämaq̄ä näq̄ñq̄ä-tän̄jä iquautä, ä näq̄ñq̄ä maeq̄ä iquautä, awä tumq̄ä iinä ändapkq̄e. ¹⁵ Itañi, he Romä pmeq̄ä iquenä-pq̄e, kukñuä äñguä we-hunq̄ä-täñi awä hitmq̄ä iinj̄e, nyaq̄ä äwq̄e änyivauqi.

Kukñuä äñguä we-hunq̄ä-täñi, ii Goti Iqueq̄ä yänänäq̄ñq̄eyi

¹⁶ Kukñuä äñguä we-hunq̄ä-täñinj̄e, nyi womba miq̄unji. Ii Goti Hanjuwä Iqueq̄ä yänänäq̄ñq̄e, ämaq̄ä quuvq̄ä eq̄ämipq̄ä iquau aṅgumä itmeniçä iinj̄eyi. Kiñganäñi, Israitq̄ä iquau-ganä, itan̄ga ämaq̄ä huizi-pq̄ä iquauñi, inä itmeniçe. ¹⁷ Itan̄ga kukñuä äñguänäñi, Goti Iqu, Iqueq̄ä suq̄ä jänän̄jä iuta ämaq̄ä-qunenyq̄e, ‘jänänäñuaiçä’ tät̄ñq̄ä iinj̄ä ätnän̄äqi itkimäkçiyä. Ämaçe, quuvq̄ä eq̄iyquwitan̄ji, quuvq̄ä eq̄äka upnuwänq̄ä iquanä, Goti Hanjuwä Iqueq̄ä hiñuä iqisan̄ji, jänän̄jä timäupñq̄ä iinj̄e. Ii kukñui, Goti Iqueq̄ä bukä iu äq̄änänq̄ä-pa, “*Nq̄ä ämaq̄ä jänänän̄jä iqu, quuvq̄ä eq̄iyätäq̄etan̄ji, hän̄jä pmeñçiyä.*”*

Suq̄ä quvq̄ä huitan̄jä-huitan̄ji imäkq̄enq̄ä

¹⁸ Ämaçe, suq̄ä Goti Iqu äwinyätan̄gq̄ä iun̄ji tuwä äwiçäpu, suq̄ä quvq̄ä imäkätq̄ätan̄guwitan̄ji, Goti Hanjuwä Iqu

---

* **1:17** Hapakukä 2:4

qäukuä yätu äpme, Iqueqä äwqä tnäni, ätnänäqi itkimäqiyä. Qu quvqä iinjä imäkätqänjuwi, kuknuä naqä-qakuä iqueni mändi äkittqiyätqänäuä. ¹⁹ Iqueqä suqä kuapänäninqe, Goti Iqu ämaqä tquau ae ämotquakqetani, qu näqñqä ae ekuwä-qe, mändi äkittqiyätqänä. ²⁰ Iqu nätmätqä eeqänäni ätimäutñqä ipäqäka äpätnqe, tännga täsä enqä-qae, ämaqä iqua, Iqueqä suqetä Iqueqä yänänäqñqetä, hiñui änä mäqunquä ipiyä-qe, qu Iqu nätmätqä wänuä imäkkqä iuni, hiñuä äqunäpu, Iqueqä nätmätqä iquaquinyqe, näqñqä qäyunä mapnä. Iinjä iutani, qu “Ne Iquenyqä maqñqä itanitani, quvqä maequneyqe” matqä ipnä.

²¹ Ii tiinjä etanjiyi. Iquenyqä näqñqä iinjä epiyä-qe, qu, ‘Iqu Goti naqä-qakuä Iqueqe’ kñuä mindqänqä ipu, Iqueqä yoqe haqeu mävaucumuatqä ipu, Iqueni, ‘änñuicqä’ mätquä imiñuwi. Oeyä. Iqua kñuä qämä-qämä ipu, kñuä indqänqetä, näqñqetä maeqä, hiawiçä ingisa äpmeñuwä-pa ekuwi. ²² Iqua, ‘Ne näqñqä-tänuneyqä’ ätätqänjuwä-qe, maqñqä naqä-qakuänänä-qua ätimäukuwi. ²³ Qu Goti Hanjuwä Mapäkoñqä Iquesä, nätmätqä Iqueqä yoqä naqe motqueqä iquesä, tuwä äwipiysi, ktqe, ämaqä äpäkoñqä iquauqetä, yññä iquauqetä, yaqueqä huitañä-huitañä iquauqetä, qämäkä huitañä-huitañä iquauqetä imäkäpu, nätmätqä iquaunqe, qonjä woktäuqäpñqä ipäqäkuwi.

²⁴ Qu iinjä imäqanjuwitanji, Goti Hanjuwä Iqu, quwqä quvqä imäqanqä äwinyätñqä iu qänaknä ipñqä hiñuinä äqunqce. Itani quwqä

kñuä quvqe, suqä kiyä mätqä iquau imäkpñqä indqänäpu, quwqä huiwi qäyunä mimiñqä ipu, iqa äuminuwi. ²⁵ Qu Goti Iqueqä kukñuä naqä-qakuänäñi, tuwä äwiyäpu, quanqä di ämakuwi. Itanqa qu qonä äwoktäupu, yäpä iqi äpmaminuwi, Goti nätmätqä eeqänä imäkkqä Iquenyqä ma, nätmätqä Iqu imäkkqä iinqänä iqa äuminuwi. Inäqce Goti Hanjuwä Iqu eeqänä imäkkqetani, hea ique-iqueni, ämaqä iqune, Iqueqä yoqe, haqeqä mamäuquatuñquänäyi. Ii naqä-qakui.

²⁶ Qu iinä imäqanquwitani, Goti Hanjuwä Iqu, suqä womba inqä ii, qäyä imäkqa uwqäpñqä hiñuinä äqunqce. Ga apäkä iua, qokiquatä hiqaqä anä wiqä suqä qäyunäñi, ävquatämäupu, quwqä-quwä miquvämbñqä ipäqäkuwi. ²⁷ Asä ini, qokä iqua-pqe, apäkitä hiqaqä anä wiqä suqä iunä ävquatämäupu, quwqä-quwä miquvämbñqä iqu, yänänäqñqä ätimäukqe. Ini qokä iqua suqä womba meqä ii imäkmbiyi, quvqä iinä iqueqä kimanä, qäyunä ämakuwi.

²⁸ Qu suqä Goti Iquenyqä kñuä indqänqä iunä, tuwä ävqanquwitani, ga Iqu, quwqä kñuä quvqä iu indqänäpu, suqä qäyunänä iu mimäkkqä pa ipñqä hiñuinä äqunqce. ²⁹ Ini suqä Goti Iqu mäwiñqä inqce, suqä quvqce, aquvä maqiyqä ique, ññ quvqä iwitqueqä itäñi, kuapänä imäkätqänä. Itanqa suqä huiziuqä nätmätqenqä qeqä tquä, ämaqä pizqä päsqä, kukñuä mäkä-hunqä, quanqä imäkkqä, ä quvqä iwitquetä, ewiqä tqä-pqe, kuapänä itqänä. ³⁰ Huiziuqä suqenqä awä ätuäkipu,

hŋquenqä tuwänggi kukŋuä ätäpu qui imäkkä, mä Goti Hanjuwä Iquenqä wiunqä iqä, hŋquau hŋgisanä tquä, ämaqä mänqe ‘quvqeqä’ ätäpu, quwqä yoqenä haqeu maeqä, suqä quvqä änyä-häñinqä indqänäpu imäkkä iu, itaŋga känäqä-kanuŋuauqä kukŋui qätä mäwiyqä ipu, itqänjuwä iquayi. ³¹ Itaŋga tii-pqä inänji. Kŋuä indqänqä äŋgui mindqänqä ipu, quwqä kukŋuä du qänaki miqä ipu, ämaqeunqä qeqä mäwutqä, ä huäqä mäwunqä itqänjuwä iquayi. ³² Goti Iqu qäyunä iwäsäutä, “Ämaqä iinjä imäkmipqä iqua äpäkombŋqänänjqä” ätkqenqe, iqua näqŋqä qäyä epu, quwqä-quwä imäkäpu, ämaqä huizi ii imäkmipqä iquaunji, “Yqänä imäkp iyä” tqä-quaiqä.

2

Goti Iqueqä iwäsäuqenqä

¹ Inji he huizi iquaunqe, “Quvqä-quaiqä” ätäpu iwäsäutqänjuwä eeqänänjä iqenä, suqä quvqä iqua imäkätqänjuwi, he asä inä imäkätqänjuwitanji, “Ne quvqä maequneyqe” matqä ipnä. He iquaunqe, “Suqä quvqä iinjä imäkkä-quaiqä” ätäpiyänqanji, hiqä-heonqä-pqe inä tmbŋqe. ² Ne näqŋqe. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä suqä quvqä iinjä imäkätqänjuwä iquaunji, kima ävätäqänqanji, qäyunänä vänä. ³ Si huizi iquaunqe, “Iqua suqä iinjä imäkkä-quaiqä” ätätnä, asänä imäkkä iquki, “Goti Iqu ämaqeu kukŋuä mitqeunji, ämäwqätäumniqeqä” kŋuä kiyä? ⁴ Goti Hanjuwä Iqu äŋguä ikitquetä, hea quäuqä sinyqä hiŋuä äqänä äpme, tqä

suqä quvqenqä kima maqänä mäktapqä itnqe. Iqu änguä kuapanä e qäyä ikitqueqanqenqe, ii nätmätqä hinginqä enqä-panä äqunänä? Iqu änguä iinjä ikitquetnqe, ii, si tqä kjuä äkunmäknätnä, suqä quvqä vquatämäutnqä iinqe, äktma äwätnqeyi.

⁵ Si tqä kjuä iunji qnqanä äyetnä, suqä quvqä iuta makunmäknqä itnänqani, Goti Iqueqä äwqä tnäni, aquvä ämaqiyätqäninyä. Hiunji Goti Iqu, Iqueqä äwqä tnäni ätnänä iqi ämaetä, kukjuä jänä imäkätäqänqani, tqä kima qäyunäni, inqä matni. ⁶ “*Goti Iqu qokä-apäkä hñqunä-hñqunäni, suqä qu imäkätqänuwä iunqe kima äväniqeqä.*”^{*} ⁷ Ämaqä yänä äqänäpu, wäunuä änguä imäkäpiytani, yoqä naqä ämepu, mapäkojqä ipnqä, Goti Hanjuwä Iqutä quamä anä pmepnqä hänaqenqä qävqä itqänuwä iquaunji, Goti Iqu hänä hea ique-ique pmeqä vänqiyä. ⁸ I etanqqä-qe, ämaqä knui, quwqä-quwänqänä indqänäpu, kukjuä naqä-qakuä iu tuwä äwiyäpu, suqä Goti Iqu mäwinyätanqqä iu qänaki itqänuwä iquaunji, Iqueqä äwqä tnänä yänänäqänänäni, ävänqiyä. ⁹ Ämaqä eeqänänä suqä quvqä imäkätqänuwä iquaunji, hanjä-iqä naqänänjitä, tänjä-hunqetäni, äwimenqiyä. Israitqä iquau-ganä äwimeqetani, huizi Israitqä qäyä etanqi huizi iquau-pqe inä wimenqiyä. ¹⁰ Iinjä etanqi ämaqä eeqänänä suqä änguä imäkätqänuwä iquaunji, quamä pmeqä änguänänjitä, yoqä naqetä, itanqä äwqä hanjuä inqä itäni, Israitqä iquau-ganä äwimeqetani,

^{*} **2:6** Apqä Bukä 62:12; Quamä-pmeqä 24:12

huizi Israitqä qäyä etanji huizi iquau-pqe inä wimenqiyä. ¹¹ Ii tiinjä etanjiyi. Goti Hanjuwä Iqu qokä-apäkä eeqänänjä iquaunji, asänänä iwäsäuänä.

Kukñuä-suqenqä

¹² Israitqä iqua qäyä etanji huiziqua, qu kukñuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, maeqä-quai. Qutanjä suqä quvqä imäkätqänuwä eeqänänjä iqua, qu kukñuä-suqe maeqä ipiyä-qe, qui imäkmbnuwi. Itanğa Israitqä kukñuä-suqä ämepu, suqä quvqä imäkätqänuwä eeqänänjä iqua, Goti Iqu kukñuä-suqetä iwäsäuqanğa, qu qui imäkmbnuwi. ¹³ Ämaqe, Goti Iqueqä hinjä iqi jänänänjä timäupnqä iqua, kukñuä-suqe qätä hinginäwa äwiyätqänuwä ma, qätä äwiyäpu qänaknä itqänuwä iquayi. ¹⁴ Israitqä iqua qäyä etanji huiziqua, kukñuä-suqe maeqä epiyä-qe, quwqä knüä indqänqä iuta ämepu, kukñuä-suqeu qänaknä ipiyänğanji, iqua kukñuä-suqä ii maeqä qäyä epu, quwqä-quwä kukñuä-suqä enqä-panuayi. ¹⁵ Iinjä ipiyä iutanji, tiinjinqä motquapnä. Goti Iqueqä kukñuä-suqe, ämaqeudä yäpä ingisa ae äqiyekqä äwi,† kiqä wäunui imäkänä. Inji quwqä suqä-iwäsäuqnqä knüä imnä-pqe, asänä motquenä. Hnğanjä-pqe ‘Suqä qäyunä imäkqeqä’ indqänäpu, hnğanji ‘Qäyunä manä’ knüä indqämbnä. ¹⁶ Nyi kukñuä ängüä we-hunqä-tänji awä ätuätnqä-pa, hiunji qänaknänğanji, Goti Iqu, Kraisi Jisasi Ique

† 2:15 Järämai 31:33; Asayä 51:7

wäunuä vqanğa, Iqu ämaqeüqä suqä kñuä zä äwiñqä eeqänänjä inqä iwäsäuniqe.

Israitqä iquauqä suqä imänqä inqe

¹⁷ Itanği tänganı, nyi he, “Israitqä iquautanjä iquneyqä” änyuätñätqänjuwä iqunenä hitmqe. He imänäpu, “Kukñuä-suqä iqu yätamakqä neyänqiyä” kñuä indqänäpu, “Ne Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä iquneyqä” ätätqänjuwä iqenji.

¹⁸ Qu kukñuä-suqä iuta ämetquakuwitanji, he Goti Iqueqä äwiñqä iinqä näqñqä ämepu, suqä qäyunänjä, huizi iquau ämawqätäunqenqe, ‘änquänänjiqä’ ätätqänjä. ¹⁹⁻²⁰ Itanğa näqñqetä, kukñuä naqä-qakuitä, kukñuä-suqä iu witanğqetanı, he kñuä yänänäqñqe, “Ne ämaqä hiñuä pisqä iquauñi, hänaqe ämotquetanä, ämaqä hiawiqä imä pmetanğuwä iquauqä we-hunqä-qune eanä, ämaqä maqñqä itanğuwä iquau ämotqueqä-qune eanä, itanğa ymeqä wänqä isuañi, kñuä vqä iquneyqä” indqänätqänjä.

²¹ Inji he qokä-apäkä iunä motqueqä iqunenä, hiqä-hiuänji mämitquatñqe, sunqä itqänjuwi? He awi, “Quwä mämeqä pambiyä” tqä iqunenä, quwä ämetqänjuwäta?

²² “Qokä-apäkä ämanqe, huizitä huiwi yanä mikiqä ipñqe” tqä iqunenä, he quvqä iinji imäkätqänjuwäta? He goti quanğä iquauñqä maenqä itñqä iqunenä, iquauqä hiqäva-imäkqä anjä iuta quwä ämetqänjuwäta?

²³ He hiqä yoqe haqeqä ämamänäpu, “Goti Iqueqä kukñuä-suqe ämenunä” tqunenä, kukñuä-suqe ävasuäpiyitanji, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, qui äyä imäkätqänjä. ²⁴ Ii, Goti Iqueqä bukä

iu, kuknuä tiinji ätä äqänänqä-payi. “*Hiyaqä quvqä iutani, Israitqä qäyä etanji huizi iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqenqä äkasuwä kuknuä ätäpu, mändi äkittqiyätqänä.*”[†]

Suqä, huiwä häuä ktänqenqä

²⁵ Si Goti Iqueqä kuknuä-suqä eeqänänä iu qänaki iqanqtqe, Israitqä iquneqä suqä huiwä häuä ktäuqä iqu, yätamakqä kiyänä. Inäqce, qu saqä huiwi häuä qäyä äkktäukuwä-qe, si kuknuä-suce ävakutqe, ämaqä huiwä häuä maktänqä iqua enqä-panjä esni. ²⁶ Iutani ämaqä häuä maktänqä hnqu, kuknuä-suceu qäyunänä qänaki iqanqtqe, Goti Iqu iqueni, häuä ktänqä iquatänä, asänänä enqä-panjä qunänä. ²⁷ Itanga kuknuä-suqä-tänä eänä, huiwä häuä ktänqä iquki, kuknuä-suce ävausqanqtqe, ämaqä huiwi häuä maktänqä, kuknuä-suceu qänaki imitätqä iqu, tqä suqä quvqe, ätnänä iqi makiyänä. ²⁸ Nyi naqä-qakuä, “Israitqä iqunjqä” tqe, ii nätmätqä huiwitanjä manä. Itanga suqä huiwä häuä ktänqä-pqe, ii nätmätqä huiwitanjinä manä. ²⁹ Israitqä naqä-qakuä-qu-tiyä-qe, iqueqä qeqä-quuvqä imni, ne hinuä mäquñquä yanä. Itanga, suqä huiwä häuä ktänqä naqä-qakuä iqu, kuknuä-suceuta ma, Dnjä Änguä Iqu qeqä-quuvqä imni imäkänä. Ämaqä iinjä iqu, yoqä naqä meqe, ämaqä iquauqä hinuä iqisa ma, Goti Hanjuwä Iquesayi.

[†] **2:24** Asayä 52:5; Esekiyäli 36:20

3

Goti Iqueqä suqä iwäsäuqenqä

¹ Nyi naqä-qakuä i tqanqundqe, änääñanqäwä? Israitqä iqua, iinjä eäñuwitanj, yätamakqä äki metqänä? Suqä huiwä häuä ktänqä iqu, yätamakqä äänä väniqi?

² Täukue! Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquauñi, nätmätqä huitanä-huitanä äñguänänjinä ävätqä. Kinganänjiqu, Iqu Iqueqä kukñui, iqua ämiqäpñqä äwikqe.

³ Inji iquautanä hñqua, kukñuä täuñi qänaknä miqä iminuwitanj, änääñanqäwä? Iutanj Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä ämaqä iquau äñguä wimäkätñqä ätukqä iu mimäkqä yäniqi?

⁴ Oeyä! Matimäuqä yänä! Ämaqä eeqänänjä quanqä tätqätanquwä-qe, naqä-qakuä tqe, Goti Hanjuwä Iqunänjqä. Iqueqä bukä iu äqänänjqä-pa,

“Tqä kukñuä naqä-qakuä etanqenqe, qu hiñuä qumbñqäuä. Itanqa qu Si quvqä imäkätqänjñqä ktqanqppqe, Si ämäwqätätñqinyä.”*

⁵⁻⁶ Inji, neqä suqä quvqä iquesa, Goti Iqueqä suqä jänänäñi, ätnänjä iqi ämotquetñqe, änäänyä tatanquäwä? Goti Iqu, neyaqä suqä quvqä iqenqä äwqä tnänjä imäkätä, kima änätapätñqä iñqe, “Iqu, jänänänjä miqä itqänä” tatanquäta? Oeyä, kukñuä iñji, ii ämaqä iquneqä kñuä iutanäyi. Goti Hanjuwä Iqu suqä jänänjinä mimäkqä-säpi, Iqu qokä-apäkä eeqänänjä iuqä suqenqe, miwäsäuqä iquänjñgä.

⁷ Ämaqä iquneqä kñuä iutanjä

* 3:4 Apqä Bukä 51:4

yatŋqä huiziqu, tiiyi. “Nyaqä kukŋuä quangä iuŋi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukŋuä naqä-qakuï ätnänä ingisa ätimäuätä, Iqueqä yoqä naqä qonätŋqä iwimäkätŋqe, Iqu nyiŋi, ‘Suqä quvqä imäkqä-qukiyqä’ änyuändätä, kima quvqe suŋqä dapätŋqäwä?”⁸ Kukŋuä iinŋi qäyunä etanŋutqe, tiinŋa tatuŋque. “Nätmatqä anŋuä hui timäuätŋqe, ne suqä quvqä hŋqu yqä imäkanä.” Ämaqä hŋqua neqä yoqä mändi äkittqiyäpu, quangä tii ätätqänä. “Iqua, kukŋuä quvqä iinŋa isua, ätätqänuwä iquaiqä.” Ämaqä nenyqä ii ätätqänuwä iqua, quvqä iquesa kima mapnuwänŋqe, ii qäyunäyi.

Eequne, suqä quvqä imäkätuŋquenŋqä

⁹ Änäänätiyä? Israitqä iqune, ämaqä huiziquauni ämäwqätäunŋu? Oeyä, ne ae äyä ätätuŋque. “Israitqä iqunesä, Grikä iquatäni, eequne suqä quvqä iqueqä yänänäqŋqä iqueä yäpä iqi äpmenä, suqä quvqä imäkqämanätqunä.”¹⁰ Ii Goti Iqueqä bukiu äqänänŋqä-payi.

“Ämaqä suqä jänänäninä imäkqe, aanŋa hma naqä-qakuä eänä.¹¹ Ämaqä näqŋqä anŋuänänŋä-täni, hma etanŋi, Goti Iqu qutä pmeqänŋqe, qävqä miqä itqänä.¹² Ämaqä, hänaqä anŋuä iuŋi ävquatämäupu, eeqänänŋi, quvqenä ätimäukuwi. Auä, ämaqä suqä anŋuä imäkqe, aanŋa hma naqä-qakuä eä.”†

¹³ “Quwqä manŋitani quangä kukŋuä kuapänä ätätqänuwä, ii tiinŋa enŋqä-manŋi. Qu ämaqä

† 3:12 Apqä Bukä 14:1-3; 53:1-3

pizqä qua äptepu, hovqe mämatnyeqä itqänjuwä enqä-pañiyi.”†

“*Quwqä kukñuä ätäpiyi, qämakä iqua, ämaqeu qui imäkätqänjuwä-pañiyi.*”§

¹⁴ “*Quwqä äwqä tnäñi äpakänä munätanqqetanji, ämaqeu qui imäkpnqä ätqa äwätqänjä.*”

¹⁵ “*Qu maqänä äwäpu, ämaqä pizqä äpäsätqänjuwi.* ¹⁶ *Ga im-imä äupiysi, nätmataqä qui imäkäpu, ämaqeu hanjä-iqä ävätqänjuwi.*

¹⁷ *Itanğa, huiziquatä äwqä naqä-hñqunä änyäpu pmetpnqe, maqñqä enjuwä iquayl.*”*

¹⁸ “*Qu Goti Iqu yoqä naqä ämenqä iinqe, kñuä mämeqä ipu, zä mäwiñqä itqänjä.*”†

¹⁹ Ne tiññqä näqñqä äyuwä. Kukñuä-suqä Goti Iqueqä bukiu äqänänqä eeqänäñi, ämaqä kukñuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeñuwä iquau ätuätñqe. Iutanji ämaqä im-imdanjä eeqänänjä iqune, Goti Iqueqä hinuä iqini, neqä suqä quvqenqe, “*Iñä-iinjiqä*” matqä itanä, Iqueqä änewäsäuqä iunä äpmeñu. ²⁰ *Ii ti-injä etanji. Kukñuä-suqe, näyaqä suqä quvqä iinqänä ämänätquetqäuä. Itanği kukñuä-suqä iu qänaknä iqä iutanji, ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hinuä iqini, jänänjua matimäuqä ipnä.*†

Goti Iqu, quuvqä eqämipqä iquau, jänänjua iwimäkätñqenqä

²¹ *Itanği täñganji, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä hänaqe, qokä-apäkiu jänänänjä wimäkätñqe,*

---

† **3:13** Apqä Bukä 5:9 § **3:13** Apqä Bukä 140:3 * **3:17** Asayä 59:7-8 † **3:18** Apqä Bukä 36:1 † **3:20** Apqä Bukä 143:2

ae ämänätqueqe. Ii kukñuä-suqä iu qänaknä iqeuta, matimäuqä yänä. Hänaqä iquenyqe, kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäkkä iutatä, bukä, Goti Iqueqä kukñuä hinjuä-tqä iqua äqäkuwä iutatä, äqänänä. ²² Hänaqä tä, tiñi. Qokä-apäkä, Jisasi Kraisi Iquenqä quuvqä eqiyätqänuwä iquauñi, Goti Iqu eeqänäñi, jänänänjä wimäkänä. Israitqä iqunenqä, ä huizi iquauñqä huñqe, qäqunäyi. ²³ Ne eeqä asänänjä iqune, suqä quvqä imäkätunquä-qae, Iqueqä ktqä inemäkkqe, a maqätqä inju. ²⁴ Itanğa Kraisi Jisasi Iqu anğumä mbqä äneyämakqetani, Goti Hanjuwä Iqu, eeqä asänänjä iqunenyqe qeqä äwimänätä, hiñgi änätapätä, jänänjä inemäkätqäuä. ²⁵ Iqu, Jisasi Iqu äpäkonätä, Iqueqä häneqetä, quuvqä heqiyqä iquauqä suqä quvqetanjä kimañi, huätä muämäutñqä atäunjuä ikqe. Iqu iinjä imäkkqe, ii Iqueqä suqe, jänänänjä etanğqenqä ämänätquetñqä diñqeyi. Hiñuiqänäñi, ämaqe suqä quvqä imäqanğuwänğa, Iqu qeiqinyä imäkätä, kimañi maqänä mäwqä qäyä imiñqä-qe, Iqueqä suqä jänänänjä iu qänaknä yqänä imiñqeqä. ²⁶ Iqu ämaqe uqä suqä quvqä iutanjä kimañi, Jisasi Ique äwikqetani, ne Iquenyqä näqñqä tiñjä ämetqänju. Iqu suqä jänänänjinä Imäqä-qu eäqe, ga ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä eqämipqä iquau, jänänänjä Iwimäkkqä Inänjä-qu eänä.

²⁷ Itanği ämaqä-qune, neqä yoqä haqeu ämämänätunque, iñqä änäänyä tatanque? Ii qäpu ae ekqe. Qäpuñi, suqä äsquesa ekqäwä? Kukñuä-suqä iu qänaknä iqä iquesa ma, oee.

Yoqä haqeu mamänqä iqu, quuvqä heqiyqä iquesanä qäpu ekqe. ²⁸ Ii ne näqñqä tiinjñqä ämaqquä iutanji. Ämaqe, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqñi jänänä timäupñqe, kukñuä-suqä qänaknä iqä iquesanä hmanji. Ii hänaqä quuvqä heqiyqä iquesanänji. ²⁹ Kukñuä ii qäyuta, ä Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquauqä Goti Iqunända? Iqu ämaqä huizi iquauqä-pqe, hmanda? Oee, Iqu, huizi iquauqä Goti inänji. ³⁰ Goti Hanjuwä Iqu, Kiqä-kiuänänji. Iqu, Israitqä huiwä häuä ktänqä iquatä, huizi häuä maktänqä iquatä, Iquenyqä quuvqä eqiyätqätanquwitanä, jänänänä iwimäkänique.

³¹ Ä ne quuvqä heqiyqenqä iinjä ätätanitanji, kukñuä-suqe mäñdi äkittqiyätanä, aanqä äyä imäkätunquäta? Aanä oeyä! Ne kukñuä-suqä iqueni, yänänäqñqä ätqätetunque.

4

Aprähamä iqueqä quuvqä heqiyqenqä

¹ I etanqqä-qe, Israitqä iquneqä awä kinğanänä Aprähamä iquenyqe, ne suänyä tatunquäwä? Hänaqä Goti Iqueqä hiñuä iqñi jänänä timäupñqe, iqu hiñuä äsque äqunqqäwä? ² Iqu suqä äñguinä imäkminqeta, ämaqä jänänä-qu eqä-säpi, iqueqä yoqe, kiqä-kiuä haqeu vauqumuatuñguäninji. Itanji Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqisanji, iinjä mimäkqä yänä. ³ Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, kukñuä äkinqä ätnänqenqe, kñuä mapiyä. “*Aprähamä*

iqu, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä heqiyqanji, Iqu ‘Ämaqä jänänueqä’ ätkqe qä,” ätä äqänä.*

⁴ Ämaqä hñqu wäunuä imäkätä, iuta mbqä ämeqä di, ii, wäunuä kaniqu qeqä imänqeta mäwqä iqi. Oeyä. Mbqä ii, wäunuä iutanä kimanjiyi. ⁵ Iinjä etanqqä-qe, ämaqä hñqu, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñuä iqinjä jänänänjä-qu pmetñqä diñqe, hñjua-hñjua mimäkqä itä, quuvqe, Goti Iqu ämaqä suqä quvqä imäkqä iquaunji, jänänänjä wimäkätñqenqä eqiyätñqä iqueni, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Jänänänjukuiyqä’ ätuätqäuä. ⁶ Dewiti iqu-pqä kukñuä asä ii enqä-ma, ätkqe. Ämaqä suqä äñguä mimäkqä qäyä etanqä, Goti Iqu, qunji, ‘Jänänänjuaiqä’ ätuätqä iqua, äñguä äpmepu, aquvänä ipñqä iinjä tii ätätä äqäkqe.

⁷ “Ämaqä, kukñuä-suqeu tuwä äwipu, quvqä imäkätqänjuwä iquaunji, Goti Iqu, quwqä quvqe hiñuä anji mäqunquä yätñqä, huätä muämäuqanqutqe, qu äñguä äpmepu, aquvänä ipñqäuä.

⁸ Naqä Iqu, ämaqä hñqueqä suqä quvqä diñqä kñuä anqumä mindqänqä iqanqutqe, iqu äñguä äpme, aquvänä iquätñqe qä” ätkqe.†

⁹ Äñguä äpme aquvänä iqä iinjä, ii ämaqä huiwä häuä ktänqä iquanqänändanä, ä ämaqä huiwä häuä maktänqä iquanqä-pqe, inändanä? Ne tiinjä äyä ätätqänju. “Goti Hanjuwä Iqu, Aprähämä iqueqä quuvqä heqiyqenqä kñuä indqänätä, ‘Ämaqä jänänueqä’ ätkqe qä”

* **4:3** Ipäqäkqä 15:6 † **4:8** Apqä Bukä 32:1-2

ätätqäñu. ¹⁰ Inji Goti Iqu iinjä ätukqe, Aprähamä iqu äänä pmetanğayi? Iqu huiwä häuä ae äktänqänğata, ä änä etanğata? Iqu huiwä häuä maktänqä änä etanğayi. ¹¹ Suqä huiwä häuä ktäuqe, kiqä quati tiinji. Aprähamä iqu huiwä häuä maktänqä yqänä äpmeqänğani, iqu Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyqanği, Goti Iqu, “Ämaqä jänänjukuiyqä” ätukqe. Itanji Goti Hanjuwä Iqu suqä huiwä häuä ktäuqä ii, iqu ämaqä jänänğä-qu pmetnqenğä hiqñqä enğä-pa äwikqe. Iinjä etanği Aprähamä iqu, ämaqä huiwä häuä maktänqä iqua, Goti Hanjuwä Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyä iuta, ämaqä jänänğä ätimäupqä iquauqä kawä kiñganänğä iquvi. ¹² Itanğa iqu ämaqä huiwä häuä ktänqä iqunesanğä hñquauqä kawıqu inänji. Ii ämaqä huiwä häuä äktänäpu, quuvqe, neqä awä Aprähamä iqu huiwä häuä mäktänqänğa, Goti Iquenyqä quuvqä eqäkqä-pa, eqiyätqänuwä iquayi.

Goti Hanjuwä Iqu, kukñuä guä ämäsäukqenğä

¹³ Hinjuiqänänji Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iquesä, iqueqä kaqä-kawäkautä, qua eeqänänji iquau äväniqä diñqe, kukñuä guä ämäsäukqe. Inäqe kukñuä guä i ämäsäukqe, ii Aprähamä iqu kukñuä-suqä hui qänaki iminğä iuta ma, ii iqu Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätä, jänänğä-qu ätimäukqä iutayi. ¹⁴ Ii tiinjä etanğiyi. Ämaqä kukñuä-suqeu qänaki imipqä iqua, nätmatqä Goti Iqu äväniñqä kukñuä guä ämäsäukqä iunji ämeqä-säpi, Goti Iquenyqä quuvqä heqiyqe,

hinginqä hetäningä. Itanga kuknuä Goti Iqu guä ämäsäukqe, aanqä inä hetäningä. ¹⁵ Ne näqñqe. Kuknuä-suqä iquesani, ämaqe, ique ävausäpiyitani, Goti Iqueqä äwqä tnäñi ämapnä. I etanqqä-qe, kuknuä-suqe maeqä enqe, ämaqe ique mävausqä ipnä.

¹⁶ Goti Hanjuwä Iqu, Aprähamä iquenyqätä, kaqä-kawäka qänaki timäupnuwä iquaunqätä, qeqä wimängangi, nätmätqä hingi väningä, kuknuä guä ämäsäukqe. Inji, kaqä-kawäka eeqänänjä iqua, mapñqä iinqä kuknuä guä ämäsäukqe, ii ämaqä, Goti Iquenyqä quuvqä eqäpqqä iquaunqänänji. Auä, kuknuä guä ämäsäukqe, ämaqä, kuknuä-suqä iqueqä yäpä iqi äpmeñuwä iquaunqänä ma, ämaqä quuvqä Aprähamä iqu eqäkqä-pa eqäpqqä iquaunqä-pqe inäyi. Aprähamä iqu, eequneqä awä kinganänjä iquvi. ¹⁷ Ii Goti Iqueqä bukä iu tii ätäñqä-payi. *“Nyi si hueqä-himqä kuapänänjä iuqä kawiquki ikimäkqeqä.”*†

Kuknuä tä, Goti Iqueqä hinuä iqi, guä yänänäqñqänqä ämäsänä äwi, qäyunä ätimäunqiyä. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä ae äpäkombqä iquauni, häñä-pmeqä angi Vqu eä, itanga nätmätqä matimäuqä yqänä etanquti, tääqä Tuätumeqä Ique. Iqu iinä itñqetani, Aprähamä iqu Iquenyqä quuvqä eqäminqe. ¹⁸⁻¹⁹ Goti Iqu ii ätukqängani, Aprähamä iqu, iqueqä quväukui 100 ae äpäwätä, mäñdi eätä, äpäkonätñqä iminqe. Itanga iqueqä apäkä Serai, ii qokitqä ae ekqe. Inji, iqu, “Ye

---

† 4:17 Ipäqäkkä 17:5

e äpmeyitanji, äänä timäunqutiyä?” kñuä ii qäyä wiyqanqä-qe, iqu quuvqenä eqiyätä, hiñuä äqänä äpmamiñqe. Ga Goti Iqu, “*Taqä-tawäka kuapänänjä timäupnuwiqä*”[§] ätukqä-pa, iqu hueqä-himqä kuapänänjä iuqä kawiqu ekqe. Auä, iqu iyaquiyqä huiwiñqä kñuä indqänätäqä-qe, iqueqä quuvqä heqiyqe, hanuä mäwiqä, yänänäqñqä eqämiñqe. ²⁰⁻²¹ Goti Hanjuwä Iqu, kukñuä guä ämäsäukqenqe, Aprähämä iqu äwqä hñquaqu miñqä itä, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäutä, “Goti Iqu imäkäninqä kukñuä guä ae ämäsäukqe, qäyunä imäkänqiyä,” näqñqä äñguänänjä ämetä, quuvqä eqiyätäqetani, yänänäqñqä imäknmiñqe. ²² Iinjä etanji, Goti Hanjuwä Iqu, Aprähämä iqueqä quuvqä heqiyqenqä kñuä indqänätä, iquenyqe, “Ämaqä jänänueqä” ätkqe.

²³ Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iu, “*Iqueqä quuvqä heqiyqeta, Ämaqä jänänueqä*’ ätkqeqä” äqänänqe, Goti Iqu Aprähämä iquenyqänä matqä ikqe. Oeyä. ²⁴ Ii nenyqä-pqe inänji. Goti Hanjuwä Iqu, neqä Naqä Jisasi Iqu äpäkonqanqa, Ique anqumä ävauqumuatkqetani, ne-pqe, Goti Iquenyqä quuvqä inä eqiyätqänju. Iutani Iqu, näyaqä quuvqä heqiyqenqä kñuä indqänätä, nenyqä-pqe, “Ämaqä jänänjuaiqä” tätñqeqä. ²⁵ Jisasi Iqueni, Goti Hanjuwä Iqu, näyaqä suqä quvqenqä qäyä päkonätñqä, hiñuinä äqunqqe. Itani Iqu Iqueni, ne ämaqä

---

§ 4:18-19 Ipäqäkqä 15:5

jänänänjä nemäkätŋqe, qua äptekuwä iuta äyä ävauqumuatkqe.

5

Goti Iqutä, äwqä naqä-hŋqunä iinŋqenqä

¹ Inji ne quuvqä ae äyä eqiyätqätanŋu, Goti Hanjuwä Iqu neŋi, qokä-apäkä jänänjune äyä inemäkkqe. Iinjä etanŋi neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu inemäkqanŋi, ne Goti Iqutanŋi, äwqä naqä-hŋqunä änyanä äpmeŋu. ² Itanŋi Jisasi Iqu neŋi, hänaqe qŋqanŋä enqä-pa nauteyqanŋi, ne quuvqä eqiyätanä, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imänqeta hiŋgi vqä yäpä inŋisa äpaquvätanä, i äpmeŋu. Itanŋa ne, Goti Hanjuwä Iqu inätmetä, qäukuä yätunŋi, Iqutä quamä anä äŋguänänjä pmetunquä diŋqä, hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Iinŋqe, ne aquvänä itanä, Goti Iqueqä yoqe haqeu ämamäutqänŋu. ³ Itanŋa ne aquvänänŋi, iinŋänä miqä äyä itqänunä. Oeyä. Ne aquvänänŋi, hanä-iqä änemeqä iinŋä-pqe, inä itqänunä. Ii ne tiinŋqä näqŋqä etanŋiyi. Hanä-iqä iqu, äpakänä tqäuatunquenqä yänänäqŋqä inemäkänä. ⁴ Itanŋa ne yänänäqŋqä e ätqäuätaqetanŋi, ne suqä Goti Iqu äwinyänqä iu imäkätanä, Ique yeeqä iwimäkanä. Ga ne iinjä imäkätaqetanŋi, Iqu ne yätamäkqä neyätŋqä diŋqä, hiŋuä äqänanä pmetanä. ⁵ Itanŋa Dŋä Äŋguä Goti Iqu änätapkqä Iqu, Goti Iqueqä suqä ämaqeunqä kiinjä äwinyänqe, näyaqä äwqeu änyuänaiŋqetanŋi, ne Goti Iquenyqä hiŋuä äqänanä äpmetaqänŋanŋi, hiŋginäwa äqunanä pmeqänqä manä.

6 Goti Iqueqä suqä ämaqeunqä kiinjä äwinyänqe, tiinjä. Ne neqä suqä quvqe huätä mamänatunquä, yänänäqñqä maeqä etanğani, hea Goti Hanjuwä Iqu atäunuä ikqänğani, Kraisi Iqu, ämaqä Goti Ique tuwä äwiyätunquä iqune, anğumä inetmeniğä iinjä äpäkonğqe. 7 Ämaqä jänänä hñqueqä yätamäkqenqe, ämaqä nesanjä hñqu äpäkonätñqe, äänä mäqumuetunquäwä? Aanqe! Ämaqä suqä aanä anğuanänjä imäkqä hñqueqä yätamäkqenqe, hñqu äpäkonätñqätiyä, ä mäpäkonqä yätñqätiyä? 8 Ii etanğqä-qe, ne ämaqä suqä quvqä imäkqune yqänä pmetaunğua, Kraisi Iqu ne yätamäkqä neyätñqä äpäkonğqe. Suqä iinjä iutani, Goti Hanjuwä Iqu, nenyqä kiinjä äwinyänqe, äyä ämänätquakqe. 9 Kraisi Iqu äpäkonätä, Iqueqä häñeqä äpäwäkqe, Goti Iqu, häñeqä iuta ne jänänjune inemäkkqe. Iinjä etanği ne täñğani, näqñqä tiinjä hiatunqueqä. Goti Iqu, ämaqä suqä quvqä imäkqä iquauñi, Iqueqä äwqä tnänjä iuta kima vqanğutqänğani, Kraisi Iqu ne qui mimäkñqä anğuanä pmetunquä, yätamäkqä neyänğiyä. 10 Auä, ne Goti Iqueqä himä-wiunqä änyätanä pmetanğqunğani, Iqueqä Ymeqä Iqu äpäkonätä, himä-wiunqä iuñi, qäpu imäketä, ne Goti Hanjuwä Iqutä äwqä naqä-hñqunä änyanä pmetunquä, inemäkkqe. Inji ne äwqä naqä-hñqunä änyanä e äpmetanitanji, näqñqä tiinjä hiatunqueqä. Ymeqä Iqu häñjä äpmetäqetanji, ne qui mimäkñqä anğuanä pmetunquä inemäkäniqeqä. 11 Itanğa nätmatqä hui-pqe inänjqä. Neqä Naqä, Jisasi Kraisi Iqu,

ne Goti Iqutä äwqä naqä-huinyä nyatunqä imäkkqetani, ne aquvänä itanä, Goti Iqueqä yoqe, haqeu ämamäutqänu.

Atamä iquesani, äpäkonqeyi. Jisasi Iquesani, hänä-pmeqeyi.

¹² Iutani ne tiininqä näqñqeqä. Ämaqä hñqunä, Goti Iqueqä kukñui ävaukukqä iutani, suqä quvqe qua täu ätimäukqe. Iutani suqä quvqä iqueqä kimanji, äpäkonqä iqu ätimäukqe. Asä iinji, ämaqä eeqänäñi, suqä quvqä imäkkqanquwitanji, äpäkonqä iqu wimeqanji äpäkonätqänä. ¹³ Goti Iqu kukñuä-suqe mäwqä änä etanjanji, ämaqe, qua täunji suqä quvqä imäkkminuwä-qe, kukñuä-suqe aanqä etanji, Goti Iqu, “Qu kukñui ävausätqänäuä” matqä iminqe. ¹⁴ Inäqe Atamä iqu äpmaminqeta, Mosisi iqu äpmaminqänqanqe, ämaqe, suqä quvqä Atamä iqu imäkkqä-pa asänäñi mimäkkqä itqätanquwä-qe, äpäkonqä iqu ämaqä eeqänäñä iquauñi, äyä ämiminqe.

Atamä iqu, Ämaqä qänaki timäuniqä Iqueqä ktqä enqä-panä-qe. ¹⁵ I etanji Atamä iqueqä suqä quvqä itä, nätmätqä Goti Hanjuwä Iqu qeqä imänqeta hinji äwikqetäñi, asänäñä hmanji. Ämaqä hinuiqänä iqueqä quvqetani, qokä-apäkä eeqänäñi äyä äpäkonätqänä. Itanğa Goti Iqu qeqä wimänqeta yätamäkkqetä, nätmätqä Ämaqä Qänakñä, Jisasi Kraisi Iqu qeqä wimänqeta hinji äwikqetäñi, äpäkonqä iunji ämäwqätäutä, ämaqä kuapanä yqänä äwimetqäuä. ¹⁶ Tiinä-pqe inänji. Nätmätqä anğui, Goti Hanjuwä Iqu hinji äwikqetä,

itanğa nätmatqä hiñuiqänjä iqueqä suqä quvqeta ätimäukqetäñi, asänänjä hmanji. Oeyä. Ämaqä hiñuiqänjä iqu, suqä quvqä hñqunä imäkqanği, Goti Hanjuwä Iqu kukñuä ämitätä, ti ätkqe. “Qu eeqänänji qui imäkmbñqeqä.” Itanği nätmatqä äñguä, Goti Iqu hiñgi äwikqe, tiinji. Ämaqe, suqä quvqä kuapänä imäkqanğuwänğanji, Goti Hanjuwä Iqu qeqä wimänğanği, qokä-apäkä iunji, jänänjä iwimäkkqe. ¹⁷ Itanğa ämaqä hiñuiqänjä iqu, kukñui ävausätä quvqä imäkkqetäñi, äpäkonqä iqu ämiqä enqä-pa naqä ätimäutä, ämaqä eeqänänjä iunji, ämimiñqe. Naqä-qakuä qeñä-qe, aañä naqä-qakuänänji, tiinji. Goti Iqu qeqä kiinjä wimänğanği, ämaqe jänänänjä hiñgi iwimäkkqe, äpäkonqä iquenji mäñdi äkittqiyänä. Ämaqä ii ämapqä iqua, qu häñä äpmepu, ämiqä enqä-pa miqäpnuwi. Qu iinjä timäupñqe, Ämaqä Qänakñä, Jisasi Kraisi Iqueqä wäunjuä iutayi.

¹⁸ Anğumñi, ne tiinñiqä kñuä äñguänänjä indqänatunqe. Ämaqä hiñuiqänjä iqu, Goti Iqueqä kukñuiunji ävaukukqetäñi, Goti Hanjuwä Iqu ämaqä eeqänänjiñqe, “Qui imäkmbñqeqä” ätkqe. I etanği, Ämaqä Qänakñä Iqu, suqä jänänji imäkkqetäñi, Goti Iqu, ämaqä eeqänänjä jänänjä epu, häñä yqänä pmepñqä, hänaqä imäuekqe. ¹⁹ Ämaqä hiñuiqänjä iqu, Goti Iqueqä kukñui hñgisa ikqetäñi, qokä-apäki kuapänänji, suqä quvqä imäkqä ekuwi. I etanği, Ämaqä Qänakñä Iqu, Goti Iqueqä kukñui qänaknä imiñqetäñi,

Goti Iqu qokä-apäkä kuapänäni, jänänä iwimäkäniqe.

²⁰ Goti Iqu qänakni, kuknuä-suqä äwikqe, ii ämaqe, kuapänä ävausqanquwiñqä näqñqä mapñqä, iñqä äwikqe. Inäqe, ämaqe, suqä quvqä imäkqa uwqanquwännga, Goti Hanjuwä Iqueqä quñqä qeqä wimänqeta hiñgi vqe, aanä yändiqä ävätqäüä. ²¹ Ii tiñä iunqeyi. Suqä quvqä iqu, ämaqeu äpakonqä iunqä ämimiñqä-pa, Goti Iqueqä qeqä wimänqeta hiñgi vqe, iqueni ämäwqätäütä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä wäunuä iutanji, ne jänänänä eätanä, hea ique-ique pmeqeunqä ämineyäniqe.

6

Suqä quvqe, ämaqeu äpakänä mämiqenqä

¹ Inä etanqgetanji, ne äänä tatunquäwä? “Goti Hanjuwä Iqueqä nenyqä qeqä imänqeta hiñgi vqe, aanä yändiqä väniqä iñqe, suqä quvqä yqänä imäkatunqueqä” tatunquäta? ² Aanä oeyqä, änä matqä yanä. Suqä quvqä imäqä iunqe, ne ämaqä pizqä äpakonquwä enqä-panjune eätanä, huätä ae ävquatämäukque. Inji ne qänaknäni, suqä iqueni yqänäni, äänä iquatunque? ³ Asñä ämetanä, Kraisi Jisasi Iqutä ämuänñanquä iqune, iñä dutanji, Iqutä anä äpakonqque. He iñqe änyä maqñqä enä? ⁴ Itanji ne asñä ämetanä, Kraisi Iqutä anä äpakonqque, Goti Kaniqu neñi, Kraisi Iqutä qua anä äptänaikqe. Inji Iqu Iqueqä yänänäqñqä naqänänä itänji, Kraisi Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatkqänğanji, ne-pqe,

suqä qänganä imäkminquä-pa mimikqä, hänä-pmeqä änyä-hänä iquenyä metatunquenqä, inä änevauqumuatkqe.

⁵ Ne Kraisi Iqutä ämuännanä, Iqu äpäkonqgä-pa äpäkonqque, inji Iqu anqumä ävaukqä-pa, ne-pqä asä ii vauanique. ⁶ Ne tiinjinqä näqñqe. Neqä huiwä iqueqä äwinqe, ii Kraisi Iqutä zä-huätatä aunätä, anä äpäkonqiyi. Ii, suqä quvqä iqueqä yänänäqñqä neyaqä huiwä iu wäunuä imitätqä di, qäpu eqanquti, ne suqä quvqä iqueqä wäunuä-wiyqä mäpmeqä yatunquä diñqeyi. ⁷ Ii tiinjä etanqi. Ämaqä tqu-tqu ae äpäkonätqe, suqä quvqä iqueqä yäpä imdanji, huätä ae ävämeqe.

⁸ Auqä. Ne Kraisi Iqutä anä äpäkonqquä iqune, Iqutä hänä anä pmetunquenqä kukñuä iquenqe, quuvqä eqiyätqäñu. ⁹ Quuvqä ii eqiyätunqque, ne näqñqä tii itanitanjiyi. Kraisi Iqu qua äptekuwä iuta anqumä ae ävaukqetani, äpäkonqä iqu, Iqueni mändi kit-tqiyätñqä yänänäqñqä hma etanqi, ga Iqu anqunji, mapäkonqä yäniqe. ¹⁰ Iqu hñqunä qe äpäkonqque. Itanji Iqu iinjä imäkätä, suqä quvqä iqueqä yänänäqñqe aanqä imäkkqe. Itanqi Iqu hänä äpmenqe, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäutñqä äpme. ¹¹ Inji he kñuä asä ii indqämbñqe. He Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbiyitani, he-pqä inä äpäkonäpu, suqä quvqä iqueqä yäpä iqinyqä ma, Goti Hanjuwä Iqueqä yoqe, haqeu mamäupñqä äpmenjä.

¹² Iinjä etanqgetani, hiqä huiwi äpäkonätñqä iqueni, suqä quvqä iqu ique ämitñqä diñqe,

hiñuinä mäqunquä pambiyä. He ique hiñuinä qunğanpçe, suqä quvqä iqu, huiwä iqueqä äwiñqä du imäkpnqä, etma wänqiyä. ¹³ Itanğa he suqä Goti Iqu mäwiñqä itnqä di imäkqänqçe, hiqä yukä-hipa itä, huiwä iutanä huizi itä, suqä quvqeu mäwqä ipnqeqä. Oeyä. He ämaqä qua äptepqçeta anğumä ävauäpu, hänä äpmenuwitani, hiqä-hiuä, Goti Hanjuwä Ique wimbiyä. Itanğa he suqä jänäni imäkpnqä iinçe, Goti Hanjuwä Iqu hiqä huiwä iutanä eeqänäni, ämitnqä hiñuinä qumbiyä. ¹⁴ He tänğanı, kuknuä-suqä iunı yäpä iqi mäpmeqä, Goti Hanjuwä Iqueqä qeqä imänqçeta hiñgi vqä yäpä iqi äpmenuwitani, suqä quvqä iqu, he mämevqä yänqiyä.

Goti Iqueqä wäunüä-wiyqä hiñginqä imäkqenqä

¹⁵ Inı ne iinä äpmenquetani, änäängä? Ämaqä hñqua, “Ne qeqä imänqçeta hiñgi vqä kuapänä metunquä diñçe, suqä quvqç, yqänä imäkqça uwquatuñqueqä” ätätqänä. Aanqç, änä mimäkqä yanä. ¹⁶ Änäänänqäwä? He änyä maqñqä enä? He ämaqä hñqueqä kuknui, qänaknä ipnqä hiqä-hiuä äwimbqç, he iqueqä wäunüä-wiyqä hiñginqä pmepñqäuä. Ämaqä, suqä quvqä iqueqä wäunüä-wiyqä äpmamipqä iqua, iuta pizqä päkombnä. Inäqç ämaqä, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknui qänaknä iqä äpmamipqä iqua, iutani qokä-apäkä jänänä timäupñqäuä. ¹⁷ Nyi Goti Hanjuwä Iquenı, ‘änğuiqä’ ätquä. Hiñuiqänäni, he suqä quvqä iqueqä wäunüä-wiyqä äpmaminüwi. Itanğı

qänakndani, he Goti Hanjuwä Iqueqä kukñui, ämaqä hñquauqä manä iuta qätä äwikuwitani, qänaknä iqäpñqä quuvqä äyä eqäkuwi. ¹⁸ He suqä quvqä iqu, guä enqä-pa ekiqiyäminqä iuta, Goti Iqu hinuinä eqänäwqatätä, suqä jänänjä iqueqä wäunüä-wiyqä äyä epmuatekqe.

¹⁹ Hiqä huiwi yänänäqñqä maeqä eäpu, kukñuä yänänäqñqe mämeqä iqanquwitani, nyi suqä ne näqñqä ämenquä iuta ämetmä, kukñuä ktqä etqänä. Hinuiqänäñi, he suqä kiyämätqetä, kukñuä-suqeu hñgisanä iqetä, hiqä huiwä iutanjä eeqänänju ämitñqä hinuinä äqunäpu, kukñuä-suqe ävausäpu äyä äpmaminjuwi. Itanji tängani, hiqä huiwi, suqä jänänjä iqueqä wäunüä-wiyqä pmetñqä hinuinä qumbiyä. Iutani, he Goti Iqu enqä-pa, jänänjuenä eäpu, Iqueqä qokä-apäkä-quenä pmepñqänänjä.

²⁰ He suqä quvqä iqueqä wäunüä-wiyqä äpmapiyänngani, suqä jänänjä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä iminjuwi. ²¹ Suqä he inğa imäkminjuwä iinqe, tängani he womba enyänä. Itanga suqä inğa imäkminjuwä iutani, nätmätqä äñguänänjä äki ämaminjuwäwä? Aanqeqä. Suqä iutani, ämaqe äpäkonäpu, Goti Iqutä anä mäpmeqä ipnä. ²² He, suqä quvqä iqu guä enqä-pa ekiqiyäminqä iuta, Goti Iqu hinuinä eqänäwqatätä, Iqueqä wäunüä-wiyqä äyä epmuatekqeqä. Itanga iutani, he tängani nätmätqä tä ämenjä. He Goti Iqu enqä-pa, jänänjuenä eäpu, Iqueqä qokä-apäkä-quenä äpmenjä. Itanga iutani, he hänjä hea ique-ique pmepñqäuä. ²³ Auä, suqä quvqä

imäkätqänuwitanä kimanji, äpäkonäpu, Goti Iqutä anä mäpmeqä iqä iiyi. Inäqe nätmatqä Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta hinji änätapätñqe, ii ne hea ique-ique pmeqänqeyi. Hänä-pmeqe, ne Kraisi Jisasi, neqä Naqä Iqutä ämuännanä iuta ämetqänu.

7

Kukñuä ktqe, suqä ämanqä iunqä

¹ Nyämaqäüä, he kukñuä-suqenqä näqñqä äñguä metanqä, nyi kukñuä tä, etqä. Ämaqä mapäkonqä hänä yqänä äpmeñuwi, qunä kukñuä-suqeu yäpä imä äpmeñä. ² Inji apäkä qokä-täñi, kiqä qokiqu hänä yqänä äpmamitätqe, suqä qokä-apäkä ämanqä iqu kiqä qokiquesä ämuämuänyenqiyä. Itanqqä-qe, kiqä qokiqu äpäkonätqe, suqä iinä iqu, apäkä iinji mämiqä iqanquti, ii iyyqä äwinqeuñä imäkänqiyä. ³ Iinjä etanqqetanji, kiqä qokiqu hänä yqänä pmetanquti, ämaqä hñqu-mända ii meqanqutqe, qu, “Apäkä iinji, hinjinäwa qanä ikiqiyä” tññqäüä. Iinjä etanqqä-qe, iyyqä qokiqu ae äpäkonätqe, ii suqä iinjä iqueqä yäpä imä mäpmeqä yänqiyä. Inji, ämaqä hñqu-mända inğa ämeqäqe, qu kukñuä iinji, anqinji matqä ipñqäüä.

⁴ Nyämaqäüä, he iinjä enqä-paniyi. He Kraisi Iqueqä huiwitä ämuänmbiyitanji, he äpäkonäpu, kukñuä-suqä iqueqä yäpä inğisa mäpmeqä inä. Ii Ämaqä Hñqu-mända he apäkä enqä-ma emakqä iyi. Ämaqä Iqu, ne suqä äñguä Goti Iqu äwinyänqä iunä

imäkquatunquä iinqe, qua äptekuwä iuta anjumä ävaukqä Iquvi. ⁵ Ne Kraisi Iqutä mamuanjängqä, huiwä iqueqä äwinqä iunä qänaki iminjuänggani, kuknuä-suqä ique qätä äwiyanitani, näyaqä huiwä eeqänänjä iuni, äwinqä quvqe änevauqumuatqangi, ne suqä quvqä imäkätanä, äpäkonatunquä iunqä watunquä äpmaminque. ⁶ Itangi tänggani, kuknuä-suqä ne a nakiqätätinqä iqu, äpäkonätanä ävämenitani, iqueqä yäpä iqi mäpmeqä inu. Iutani ne wäunquä imäkätunque, ii kuknuä-suqä bukä iu äqänänqeu qänaknä itanita ma, ii Dnjä Ängüä Iqueqä suqä hänju qänaknä itunquä iutayi.

Kuknuä-suqä iqueqä wäunjuinqä

⁷ Itanga kuknuä-suqä iqu, äwinqä quvqe ävauqumuatqangi, ne suqä quvqä imäkminquä iinqe, “Kuknuä-suqä iqu, nätmätqä quvqä, suqä quvqä enqä-paniqä” tatunquäta? Oeyä, änä matqä yanä. Nyi suqä quvqä äki-äkinqä näqinqä ämakqe, kuknuä-suqä iquesanänji. Kuknuä-suqeunji, tiinjä ätänä. “*Si ämaqä hjqeqä nätmätqä iuni, hiñuä aowä mäqunquä panä.*”^{*} Iinjä matqä-säpi, suqä iinjä iquenqe, ‘Ii quvqeqe,’ näqinqä maeqä iqäminji. ⁸ Kuknuä-suqeunji, hiñuä aowä-qinqänqä ätnänqä iquesani, suqä quvqä iqu nyaqä knuä indqänqe, änyivauqumuatätä, nätmätqä kuapänänjinqä hiñuä aowä qunmqä nyimäkkqe. Kuknuä-suqä iqu, aanqä hiqä-säpi, suqä quvqä iqu, ämaqä ae

^{*} **7:7** Anjumä Itmakqä 20:17; Kuknuä-suqä 5:21

äpäkonḡuwä-pa, yänänäqḡqä maeqä hetäninji. ⁹ Kinḡanäni, nyi ymeqä wänqä-qunä, kukḡuä-suqä iquenqä maqḡqä emä, hänä äpmaminqe. Itanḡi qänakḡi, nyi kukḡuä-suqenqä näqḡqä ämamitanḡi, suqä quvqä iqu ävauqanḡi, ga näqḡqe, ‘Nyi Goti Iqueqä hiḡuä iqinḡi, pizqä-qunjqä’ ämakqe. ¹⁰ Kukḡuä-suqä iqu, ämaqeu hänä-pmeqä vätnqä qäyä etanḡqä-qe, nyi ique qänaknä vqä iinḡä yänänäqḡqä maeqä eämä, iquesa äpäkonḡqenqä näqḡqä ämakqe. ¹¹ Auä, suqä quvqä iqu, kukḡuä-suqä iquesanḡi, quanḡä nyimäkätä, pizqä ämbäkkqe.

¹² Inḡi kukḡuä-suqä iqu, Goti Hanjuwä Iqueqänä etanḡi, itanḡa kukḡuä eeqänänä, iu äqänänqä-pqe, Goti Iqueqänänä eä, ga jänänänä äḡḡuänänḡiyi. ¹³ Inḡi, nätmätqä äḡḡuänänḡi, nyi pizqä ämbäkkqäta? Aanä hma eä. Inäqe suqä quvqä iqu, nätmätqä äḡḡuänänḡä iquesanḡi, nyaqä yäpä imä nyimäkätä, pizqä ämbäkkqe. Ii ätimäukqe, suqä quvqä iqu, ätnänḡä iqi timäutḡqä diḡqeyi. Itanḡa kukḡuä-suqä iquesanḡi, suqä quvqä iqu, nätmätqä aanä quvqänänḡiqe, ne näqḡqä metunḡuä iinḡeyi.

Suqä quvqä iquä, mäkä huḡqenqä

¹⁴ Ne tiinḡqä näqḡqe. Kukḡuä-suqä iqu, Goti Iqueqä Dḡä Iquesa äquvepkqe. Itanḡi nyi qua täutanunä eämä, huiwä iqueqä äwinḡqä iqu nyimäqanḡi, suqä quvqä iqueqä wäunḡuä-wiyqä hiḡinḡqä yqänä äpmenä. ¹⁵ Nyi suqä imäkätḡqä diḡqe, ‘Kiḡä quati äkitiyä’ tmä itqänä. Suqä, nyi imäqämqä nyinätanḡqä iunḡi, mimäkqä itḡqe. Inäqe suqä, iinḡä manyinḡä

kiinjä qäyä iqanḡqä iunji, ii nyi imäkätḡqe. ¹⁶ Inji nyi, suqä manyinjä inḡqä iqua imäkätḡqe, tiinjä ämändqueqiyä. Nyaqä kḡuä indqänqä iunji, ‘Kukḡuä-suqä iqu, äḡguänäḡiqä’ kḡuä änyiyqi. ¹⁷ Iutanji, nyi quvqä imäkätḡqe, ḡqä qeqä-quuvqä iutanä ma, suqä quvqä nyaqä yäpä-tämä äwiḡqä iquesa imäkätḡqe. ¹⁸ Nyi näqḡqe. Nätmatqä äḡguänänä hui, nyaqä yäpä-tämḡi mäwitqänä. Nyi, ḡqä huiwä iqueqä äwiḡqenqä ätqä. Naqä-qaukui, nyi suqä äḡgui imäkḡqä änyinätanḡqä-qe, qäyunänji mimäkqä imä. ¹⁹ Suqä äḡgui, ‘Nyi ii imäkḡqänä’ kḡuä änyätḡqe, mimäkqä ma itḡqe. Itanḡa suqä quvqe, ‘Ii mimäkqä imqänä’ kḡuä änyätḡqä iunji, imäkätḡqe. ²⁰ Inji nyi suqä manyinjä iinḡqä iqua imäkätḡqe, ii tiinjji. Nyi imäkätḡqe, ḡqä qeqä-quuvqä iutanä ma, suqä quvqä nyaqä yäpä-tämä äwiḡqä iquesanji.

²¹ Iinjä etanḡqetani, suqä nyi äminiyätḡqä iquenḡqe, näqḡqä ae ämakqe. Nyi suqä äḡguä imäkḡmä-tmä iqanḡani, suqä quvqä iqu yqänä äpme, hoptäwä änyiyätḡqe. ²² Nyaqä qeqä-quuvqä tämḡi, Goti Hanjuwä Iqueqä kukḡuä-suqenḡqe, kiinjä änyinätḡqe. ²³ Iinjä etanḡi, suqä huizi, nyaqä huiwä iutanä eeqänänä iu witanḡi äqunänänä. Suqä iqu, suqä nyaqä qeqä-quuvqä tämä äwiḡqä iquenyqä mäkänḡqä itqänä. Ga iqu, huiwä iqueqä äwiḡqä iquesanä quvqä eä, guä äḡḡiqiyäutqäüä. ²⁴ Yää oänä! Nyi hanä-iqä iquesa qui imäkḡnätqänä! Huiwä äpäkonḡqä iunḡqä ändma äwätḡqä iquesanji, huätänji, tqi indmetḡqäwä? ²⁵ Nyi Goti Hanjuwä Iquenji,

“änq̄uiq̄ä” ätuätq̄änänä. Iqu, Jisasi Kraisi, neq̄ä Naq̄ä Iqueq̄ä yänänäq̄nq̄eta, yätamakq̄ä nyiyänq̄iyä.

Inji nq̄ä-näuäni, tiinjä äpmenä. Nq̄ä qeq̄ä-quuvq̄ä imni, kuknuä-suq̄ä iqueq̄ä wäunjuinä äwiyätñq̄ä-qe, nq̄ä huiwitäni, suq̄ä quvq̄ä iqueq̄ä wäunjuinä äwiyätñqe.

8

Dñä Änguä Iqueq̄ä yänänäq̄nq̄enq̄ä

¹ Goti Iqu ämaq̄eu yätamakq̄ä iinjä ävätäq̄etani, qokä-apäkä Kraisi Jisasi Iqutä ämuänñjuwä iquauñqe, Iqu, “He suq̄ä quvq̄ä imäkq̄anquwitanj, hanjä-iq̄ä meq̄äpnuwiqe” matq̄ä yänä. ² Ii tiinjä etanjiyi. Dñä Änguä, Kraisi Jisasi Iqueq̄ä wäunjuä iuta, Hänä-pmeq̄ä-vq̄ä Iqu, suq̄ä änyä-häni imäkätä, ne suq̄ä quvq̄ä iqueq̄ätä, äpäkonq̄ä iqueq̄ätä, yäpä imä guä enq̄ä-pa äpmaminquänq̄ani, huätä änewewq̄atkqe. ³ Neq̄ä huiwä iqueq̄ä äwiñq̄ä quvq̄ä iutani, kuknuä-suq̄ä iu q̄änaki q̄äyunä miq̄ä itunq̄ue. Inji, kuknuä-suq̄ä iqu, huätä mänewewq̄atq̄ä yänä. Injāqe Goti Hanjuwä Iqu, Iqueq̄ä Ymeq̄ä Iqu, huiwä ne ämenä, suq̄ä quvq̄ä imäkätunquä-pa ämetä, neq̄ä quvq̄ä huätä mänamäutñq̄ä ändowatätä, q̄äyunä imäkkqe. Inji Kraisi Iqueq̄ä huiwä iunji, Goti Iqu suq̄ä quvq̄ä iqueq̄ä yänänäq̄nq̄e, qui imäkkqe. ⁴ Iutani, ne q̄änaknäni, huiwä iqueq̄ä äwiñq̄ä iunä ma, Dñä Änguä Iqueq̄ä äwiñq̄ä iunä itanitanj, suq̄ä änguä, kuknuä-suq̄ä iqu ämänätq̄etñq̄ä iunä pmetatunq̄ue.

5-6 Auä, ämaqä, huiwä iqueqä äwiñqä iunä qänaki itqäñuwä iqua, qu kñui, nätmatqä huiwä iqueqä äwiñqä iunä indqämbu, päkombnuwi. Itanji ämaqä, Dñä Äñguä Iqueqä äwiñqä iu qänaki itqäñuwä iqua, Iqueqä äwiñqä iunä kñuä indqämbu, häñä-pmeqetä, äwqä-qeiqi inqetä mapnuwi. ⁷ Ii tiinjä etanjiyi. Ämaqä nätmatqä huiwä iqueqä äwiñqä iunä kñuä indqänätqäñuwä iqua, qu Goti Iqueqä kukñuä-suqä iunji, yäpä iqi mäpmeqä ipiyä iutani, Iqueqä mäkä-huñqä äpmeñä. Qu Iqueqä kukñuä-suqeuñi, qänaknä änä miqä ipnä. ⁸ Ga ämaqä huiwä iqueqä äwiñqä iunä qänaki itqäñuwä iqua, Iqueni, yeeqä änä miwimäkqä ipnä.

⁹ Itanji Goti Iqueqä Dñä Äñguä Iqu, heyaqä yäpä inqisa äpmeñqe, he qänaknäñi, huiwä iqueqä äwiñqä iunä ma, Dñä Äñguä Iqueqä iunä itqänä. Itanğa Kraisi Iqueqä Dñä Äñguä Iqu, ämaqä hñqueqä yäpä inqisa mäpmeqä enqe, iqu Kraisi Iqueqä ämaqä-qu manä. ¹⁰ Ga Kraisi Iqu, hiyaqä yäpä inqisa äpmeñqe, hiyaqä huiwi, suqä quvqeta äpäkonätñqä-qe, Kraisi Iqu he jänänänñuenä emäkqetani, heyaqä quuvqe, häñä yqänä äpmeñä. ¹¹ Goti, Kraisi Jisasi Ique qua äptekuwä iuta ävauqumuatkqä Iqu, Iqueqä Dñä Iqu hiyaqä yäpä inqisa äpmeñqe, Iqu Dñä Iinjä Iquesa, Kraisi Ique imäkkqä-pa, heyaqä huiwä äpäkombqä iunji, asä ii hivauqumuatäniqe.

¹² Iinjä iutani, ñqä nyämaqäüä, ne huiwä iqueqä yäpä iqi mäpmeqä itanä, iqueqä äwiñqä iunä qänaki miqänqä, yänä qänquatuñque.

13 He, huiwä iqueqä äwinqä iunä qänaki itqänjuwi, äpäkombnqäuä. Inäqe Dnä Änguä Iqueqä yänänäqñqetä, he suqä quvqä, huiwä iuta timäuqanquwä iquau, pizqä äpäkpqe, hänä pmapñqäuä. 14 Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqe, ii qokä-apäkä, Dnä Änguä Iqu hänaqä ämotqueqanqä iu qänaknä imipqä iquanänji. 15 Qokä-apäkä, ämaqä ämiqä hñqueqä wäunui hinji äwiyätqänjuwä iqua, quwqä ämiwiyätñqä iquenyqä zä itqänä. Inäqe Dnä, Goti Hanjuwä Iqu etapkqä Iqu, he zä enyätñqä memäkqä yänä. Iqu he Goti Iqueqä ymeqä-quenä pmapñqä emäkänä. Ga Iquesañi, ne Goti Hanjuwä Iquesañi, “Apä-qä” ätuätqänju. 16 Neqä quuvqä imñi, “Ne Goti Iqueqä ymeqä-qunenjqä” knuä indqänätanqua, Iqueqä Dnä Änguä Iqu asänä änatätäqetani, knuä iinji, yänänäqñqä inemäkätqäuä. 17 Ga ne Iqueqä ymeqä-qune eänque, neqä Apiquesa nätmätqä änguänäñi, Kraisi neqä Tasipequtä meninqua iquneyi. Itanqa täñgani, ne täñä-hunqe, Iqu ämakqä-pa ämetunquetani, qänakndani, Iqu yoqä naqä äqonqä-pa äqonätanä, quamä äñgui, Iqutä anä pmeninque.

Qänakñi quamä änguä pmeqenqä

18 Nyi knuä tiinä änyiyqi. Quamä pmeqä änguänänä iitä, yoqä naqä iitäñi, qänaknda ätnänä iqi änemeniqä iqu, naqänänä eä, täñä-hunqä ne täñga ämetunque, ämäwqätäuniqu. 19 Nätmätqä eeqänänä, Goti Hanjuwä Iqu imäkkqe, Iqueqä ymeqä iqune ätnänä iqi imäkäqumuatänaeyätä, yoqä naqä

nätapäniqeŋqä, qu kiinjä wiŋgaŋgi, hiŋuä äqämbu äwiŋä. ²⁰ Auä, nätmatqä Iqu imäkkqä eeqänäŋi, qäyunä mäwiqä, qui imäknätŋqä ätimäukqe.* Tä quwqä äwiŋqä iuta ma, Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä-kiuä imäkqanŋi, iinjä äwiŋä. Inäqe tiinjŋqä hiŋuä äqämbu äwiŋä. ²¹ Goti Iqu quŋi, suqä, pizqä ipu qui imäkŋqä yäpä iqisa ewewqatqanŋuti, qu-pqe, Iqueqä ymeqä iqune anŋuä pmeqanŋquä-panä wäpnä.

²² Ne näqŋqe. Nätmatqä Goti Iqu imäkkqä eeqänäŋi, apäkä ymeqä mipŋqä iquwä-pa, täŋä wuŋgaŋgi, zääqä ätqa, täŋgaŋqä äpätqänä. ²³ Nätmatqä iinjä iquanä ma,

ne-pqe, Dŋä Anŋuä, nätmatqä Goti Iqu änätapäniqä iutaŋä Kiŋganänä Ique, ae ämakquä-qe, neqä yäpä inŋisaŋi, zääqä ätätanä, tiinjŋqä kiinjä neŋgaŋgi, hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Goti Iqu ne Iqueqä ymeqä pmetuŋquä inemäkätä, neqä huiwi pizqä itä, qui imäknätqä iuta, anŋi inetmetä, huiwi huitaŋä nyatuŋquä inemäkäniqeyi. ²⁴ Goti

Iqu ne häŋä inemäkäqumuatuŋgaŋqetani, iunä timäuniqenŋqä hiŋuä äqänanä äpmeŋu. Inäqe, ämaqä hŋqu, “Nyi nätmatqä huiŋqä hiŋuä äqänmä äpmeŋänä” ätätqe, nätmatqä iinjä änä mämeqä iqenŋqä näqŋqä menä. Ämaqä hŋqu nätmatqä ae ämetqe, iqu iinjqe hiŋuä äqänä mäpmeqä yänä. ²⁵ Itaŋgi neŋi, nätmatqä änä mämeqä hŋquenŋqä hiŋuä äqänanä äpmeŋquetani, iquenŋqä kiinjä neŋgaŋgi, äwqä-

* **8:20** Atamä iqu suqä quwqä imäkkqetani, Goti Iqu iquesä, quäetä, qui imäkkqe. Ipäqäqä 3:17

qeiqinyä änyanä äpmeñu.

²⁶ Asä iñi, ne yänänäqñqä maeqä inque, Dñä Änguä Iqu yätamakqä äneyätqäuä. Ne tääqä qäyunäñi, äsqüenyqä tqeñqe, maqñqä eäñque, Dñä Änguä Iqu, Goti Iqueni kukñuä maeqä, zääqenä ätuätä, awä nasuiyänä. ²⁷ Itañi Iqu, Goti Iqueqä äwiñqä dunä, Iqueqä ämaqä iqunenyqä iñä imäkätñqä iutañi, Goti Apiqu, Ämaqä iquneqä qeqä-quuvqä imä hiñuä yasämä änaqänätñqä Iqu, Dñä Änguä Iqueqä kñuä in-dqänqeñqä näqñqä eä.

²⁸ Itanğa ne tiññqe, näqñqe. Goti Hanjuwä Iqu, ämaqä, Iquenyqä kiñä äwinyätñqä iquau, änguä iwimäkätñqä iñqe, nätmatqä eeqänäñi, wäunjuä anä imäkñqä imäkätqäuä. Ämaqä iñä iqua, Goti Iqueqä äwiñqe wimeniqä iñqä, tääqä ätuätumakqä iquayi. ²⁹ Iqueqä ämaqä iñä iquauñqe, Iqu aingani näqñqä eätä, atäunjuä äväqe, Iqueqä Ymeqä Iqutä asänänä etanğa, ga Ymeqä Iqueni, kuapänänä iñä iquauqä kätequ pmeniqñqä, kñuä guä ämäsäukqe. ³⁰ Itanğa ämaqä, Iqu iñqä atäunjuä ikqä iquauñi, Iqu tääqä ätuätumakqe. I ätuätumakqä iquauñi, Iqu jänänä-qua ipñqä iwimäkkqe. Ga iñä iwimäkkqä iquauñi, Iqu hänä-pmeqä änguänänitä, Iqueqä yoqä naqetä, äwikqe.

*Goti Iqueqä ämaqeuñqä äwiñqeñi,
nätmatqä hui hoptäwä miqenqä*

³¹ Inñi Goti Hanjuwä Iqu iñä inemäkkqeñqe, ne äänä tatunquäwä? Iqu yätamakqä

neyqanğutqe, tqı ämänaqutäütä, nakit-tqiyätñqäwä? Aanğä eä. ³² Ga Iqu, Iqueqä Ymeqä Iqueni, hanä-iqä wimetñqe, a makiqätqä itä, ne yätamäqğä neyätñqä diñqe, mäkä-huñqä iquau äwikqe. Iqu iinjä imäkkqetani, ne näqñqe tiinjñqä ämetqänju. Iqu nätmätqä eeqänäñi, qäsä hiñji nätapäniqeqä.

³³ Itani Goti Iqu ne Iqueqänğä atäunjuä äneyätä, jänänjune inemäkkqetani, ämaqä kukñjuä minetätñqä hñqu, aanğä eä. ³⁴ Ne suqä quvqä iuta kima metuñque, tqı täniqiyä? Kraisi Jisasi Iqu nenyqä äpäkonäqetani, anğumä ävauätä, Goti Hanjuwä Iqueqä hiñjuä iqi, Yoqä Naqä-tänjä-qu äpme, ne yätamäqğä neyätñqä, yatñqä ävätqäuä.

³⁵ Kraisi Iqu nenyqä kiinjä äwinyänğä iunji, ämaqä huätä mänatnämäutñqä hñqu, hmanjqä. Hanä-iqä hui nemeqanğutqä, ä tänjä-huñqä nemeqanğutqä, ññ ämaqä hñqua quvqä inetqueqanğppqä, ä buayänğä dä neyqanğutqä, qäkä-määñqä äwa iqanğuatqä, nätmätqä quvqä qui inemäqanğutqä, itanğa änapäsqanğppqä iunji, nätmätqä iinjä iqua, Kraisi Iqueqä nenyqä äwiñqä iunji, hoptäwä miqä ipñqäuä. ³⁶ Nätmätqä iinjä nemetñqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinjä äqänänğqä-payi.

“Ne Tqä ämaqä iquneni, qu hea ique-ique pizqä napäkññqä itqänjuä. Qu ne sipsipqä pizqä päsqä duñqänänğä enğä-panjä etanğu, hiñjuä änaqänänğäuä.”†

---

† 8:36 Apqä Bukä 44:22

37 Inäqce nätmatqä eeqänänä iinjä iqua, qäyä änemetqätanğqä-qe, Kraisi nenyqä kiinjä äwinyätñqä Iqueqä yätamakqeta, ne hämänänä ämäwqätäuque. 38-39 Goti Iqu nenyqä kiinjä äwinyätñqenqe, nyi näqñqä tiinjä ae ämenä. Äpäkonqä itä, häñä-pmeqä itä, ynaunjqä iquatä, dñä quvqä iquatä, nätmatqä tänğa äwiñqä itä, nätmatqä qänaknda timäuniqä itä, nätmatqä yänänäqñqä-tänğa huizitä, nätmatqä haqä yätutanitä, nätmatqä yäpä butanjitä, nätmatqä Goti Iqu imäkkqä huizitäñi, yänänäqñqä maeqä-quayi. Iutanji, Goti Iqueqä nenyqä äwiñqä, neqä Naqä Kraisi Jisasi Iqu ämänätquakqetani, qu huätä mandumäkqä iqäpñqe.

9

Poli iqu, käyämaqä Israitqä iquauñqä, huäqä kiinjä äwunğqenqä

¹ Nyi Kraisi Iqueqä ämaqä-qunä emä, quanğä matqä, naqä-qakuänänä tmqe. Dñä Äñguä Iqu, yätamakqä nyiyqanği, ñqä qeqä-quuvqä imñi, kukñuä tmqä itmiñqe, ii naqä-qakuiqä, näqñqä eqänä. ² Nyi hea ique-iqenji, ñqä äwqä imdani, nyämaqä Israitqä iquauñqe, huäqä kiinjä änunätä, qeqä ändätñqe. ³ Kraisi Iqu, nyi Iqueqä ämaqä iuta huätä änändowatätä, ñqä hueqä-himqä Israitqä iquauqä suqä quvqä iutanjä kimanji, hanjä-iqä ändapätä, nyaqä anji iquau ävätñqenqä tääqä tumqä imäknätqänä. ⁴ Nqä nyämaqä iinjä iqua, ämaqä Israitqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänqä atäunñuä itä, Iqueqä ymeqä näwinyänä-qua epñqä itumakqä iquayi.

Quñi, Iqu Iqueqä we-huñqetä, yänänäqñqetä, ämotquetä, qutäñi kukñuä guä ämäsäutä, kukñuä-suqetä, suqä Iqueqä yoqä haqeqä mamäuqetä ävätä, ga äñguä wimäkätñqä kukñui, iinqä ätumiñqe. ⁵ Qu Aprähämä, Aisakä, Jekopä iquautañä hueqä-himqä etañä, ga Kraisi Iqu iquautañä ämaqä-qu etñqä äyä ätimäukqe. Kraisi Iqu nätmätqä eeqänänä iu Miqä, Goti etañgi, ne Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu mamäuquatuñquänänji. Ii, naqä-qakuänänji.

Goti Iqueqä kukñuä guä ämäsäukqeqä

⁶ Israitqä kuapänä, Jisasi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itqäñuwitanji, ne, “Kukñuä Goti Iqu Aprähämä ique ätukqe, qäyu matimäuqä iqueqä” tatuñquäta? Oee. Ii tiinji! Aw-iqu Jekopä iqueqä yoqä huizi, Israitque. Mä ämaqä iquesañä eeqänänä iqua, yoqä Israitqä äqonäñuwä-qe, qutanä kuapänänji, Goti Iqueqä ämaqä Israitqä-qua ma. ⁷ Asä inji, Aprähämä iqu emakqä eeqänänä iquaunqe, “Iqueqä ymeqä naqä-qakuä iquaeqe” matqä yanqunä. Oeyä. Hinuiqänänji, Goti Iqu Aprähämä iqueni, “*Tqä hueqä-himqe, Aisakä iquesanä hipnuwiqä*” ätukqe.* ⁸⁻⁹ Kukñuä iqueqä quati, tiinjqä. Ymeqä häñeqä iutanä ätimäuquwä iqua, qu Goti Hanjuwä Iqueqä ymeqä manä. Goti Iqu, Aprähämä iqutänji, kukñuä guä ämäsäutä, “*Nyi hea atäunjuä ae ikqä ique, anqumä pqanqa, Serai ymeqä qokä hñque*

* **9:7** Ipäqäkqä 21:12

nyuäniqeqä” ätukqe.† Inji, ymeqä kuknuä guä ämäsäukqä iuta ätimäuwä iqua, Goti Iqu, ymeqä näwinyänjä-qua qunänä.

Läpekaqä ymeqä iquaquinqä

¹⁰ Inä ma, Läpeka iinyqä-pqe, knuä inä in-dqämbnqe. Iiyqä ymeqä qäyawä iquaqu, neqä awiqu Aisakä iqusanä ätimäukiyi. ¹¹⁻¹² Iinjä etanji, Läpekai, ymeqä iquaqui maunyqä änä etanğa, iquaqu suqä änguitä, quvqetä, änä mimäqä yqänä etanğa, Goti Hanjuwä Iqu Läpekaunji, tii ätuke. “*Ymeqä hitmqä iqu, ymeqä qänaki ämisqä iqueqä wäunjuä imäqä pmeniqeqä.*”‡ Iqu ii imäkkqe, ii Iqueqä suqä ämaqä atäunjuä iqueu, hea ique-ique qänaknä iqenqä, ämänätquetnqä iiyi. Iqueqä suqä iinji, ämaquqä wäunjuä imäqänqce knuä mindqänqä, Iqueqä äwinqä iutanä, imäkänä. ¹³ Goti Iqueqä bukiunji, tii ätnänqä-payi. “*Nyi Jekopä iquenyqe, aanjä kuapänä änyinä, ä Iso iquenyqe, manyinqä yasämä eä.*”§

Goti Iqu, Iqueqä äwinqeutänä ämaqä atäunjuä iqenqä

¹⁴ Iinjä etanji änäändiyä? Goti Iqu Iqueqä äwinqeutänä atäunjuä iqenqce, ne änänyä tatunquäwä? “Iqu jänänji mimäqä itqänä” tatunquäta? Oeyqä. ¹⁵ Ii tiinji. Goti Iqu Mosisi iqueni, tiinjä ätukqe. “*Nyi, ämaqä hñquenyqä qeqä tumuäkmqä nyinğanğutqe, nyi imäkmä. Itanğa nyi, hñquenyqä huäqä nunğanğutqe,*

† 9:8-9 Ipäqäqkä 18:10,14 ‡ 9:11-12 Ipäqäqkä 25:23 § 9:13 Malakai 1:2-3

ii-pqä inä imäkmä.”* 16 Iwä Goti Hanjuwä Iqu ämaqä atäunjuä yätŋqä itäqänggaŋi, ämaqä iqueqä äwiŋqetata, iqueqä wäunjuä tnänjä iqä itatä, ma, ii Goti ämaqeu qeqä tumuäkqä Iqueqä äwiŋqä iutanänji. 17 Ii naqä-qakuinqä mänätquetŋqe, Goti Iqueqä bukä iunji, Iqueqä kuknuä, Iqu ämaqä Isipä iu miqä† ique ätukqe, tii äqänä. “Nyi si ämaqä misŋqä äpmuatekikqe, ii Nyaqä yänänäŋqä ämaqeu sita motqueqanğa, itanğa qu Nyaqä yoqä naqenqä, qua eeqänänjä iu awä tquäpnuwänqä diŋqeyi.”‡ 18 Iwä ne iutanji näŋqä tii ämeŋu. Goti Iqu ämaqä äsque-äsque qeqä tumuäkätŋqä wiŋganğutqe, Iqu ique wimäkänä. Itanğa Iqu ämaqä hŋqueä nyuänji woyqä wimäkätŋqä wiŋganğutqe, Iqu imäkänä.

Kuknuä ktqä, qua-qondenqä

19 Iutanji hesanjä hŋqu, nyiŋi tiinjä dänğuti? “Goti Hanjuwä Iqueqä äwiŋqä iunji, hŋgisana ävätä, iqueqena itŋqe, tqukä? Hma naqä-qakui. Inji Goti Iqu nenyqe, ‘Suqä quvqä-tänjä-quaiqe’ suŋqä ätqäwä?” 20 Itanği nyi ki-manji, “Ämaqä iquki, si Goti Hanjuwä Iqueni, suqä Iqu imäkätŋqä iunqe, äkasuwä tutŋqe, änäänjukukuä?” ätquä. “Ämaqä hŋqu, quakuäkä äkitä nätmatqä imäkqanğutqe, nätmatqä iinjä iqu, ämaqä iqueni, ‘Si iinji, suŋqä ny-imäkinyä?’ tuätŋqäta?”§ 21 Itanğa ämaqä qua

* 9:15 Anğumä Itmakqä 33:19 † 9:17 Ainğanji, Isipä pmeqä iqua quwqä ämiqä naqä eeqänänjä iquanqe, “Pero” ätmiŋuwi.

‡ 9:17 Anğumä Itmakqä 9:16 § 9:20 Asayä 29:16; 45:9

qondä imäkkqä iqu, qua hui äkitä, iqueqä äwiñqä dunä, qondä hñquaqu imäkänä. Qondä hñqu, wäunüä äñguänänjä iunqe. Itanga huiziqu, wäunüä hñgänqä iunqe. Suqä iñi qäyuta, hmanda? Ii, qäyunji.

²² Goti Hanjuwä Iqu-pqe, ämaqä Iqueqä-kiuä imäkkqe wäunüä huitañä-huitañinqä atäunüä itäqängani, Iqueqä äwiñqeunä imäkänä. Iqu Iqueqä äwqä tnänitä, yänänäqñqetä, ätnänä iqi ämotquetñqä äwiñgänqä-qe, ämaqä, iñinqä atäunüä ikqä iquaunji, quwqä hñgisana iqe qäyä hitangi, Iqu äwqä-qeiqinyä änyä, äpakänä anä äpmaka äpätnqe. ²³ Iqu iñä itñqe, tiñinqeyi. Nätmatqä Iqueqä yoqä nage motqueqä hävemnäqñqä etangqenqä, ämaqeu näqñqä vätnqä äwiñgqe. Inji, qua qondä, Iqu qeqä ätumuäkätñqä iqua, nätmatqä äñguänänji mapnuwänqe, näwinyä imäkekqe. ²⁴ Qua qondä qeqä ätumuäkätñqä iqua, ämaqä Iqu tääqä änatätmakqä iquneyi. Ne atäunui, Israitqä iquautañä iqunenyä mäneyqä itä, Israitqä qäyä etangi huizitanjä iquau-pqe, qäsä inä ätäukqe.

Hinüä-tqä iquauqä kukñuiñqä

²⁵ Ii enqä-panji, Goti Iqueqä kukñui hinüä-tqä Hosiya iqueqä bukä iunji, tii ätä äqänä. “Qokä-apäkä, Nqä ämaqä mäpmeqä iminjuwä iquaunqe, Nyi, ‘Nqä ämaqä-quaiqä’ tmniqe. Auä, ämaqä, Nyi qunqä manyinqä iminqä iquaunqe, Nyi ‘Qunqä änyinjiyä’ tmniqe.”* ²⁶ Itanga anji, “Nyi, ‘He Nqä ämaqä maeqä enäüä’ ätkqä iqini,

* **9:25** Hosiya 2:23

ämaqä asä iqi pmeqä iquauŋqe, qu, 'Iqua Goti Hänä Hea Ique-ique Pmeqä Iqueqä ymeqä-quaiqä' tpuwıqä."†

²⁷ Itanğa Asayä iqu, Israitqä iquauŋqä kŋuä indqänätä, tääqä yänänäqŋqä tiinjä ätkqe. "Israitqä, qu kuapänänjä, hikä weä eqä-huänjä maŋiu äwiŋqä-panjä qäyä pmetanğuwä-qe, Goti Iqu qutanı, wänqä hmbunä hänjä pmapŋqä itmeniqe. ²⁸ İi tii etanği. İnğanı Naqä Iqu, ämaqä qua täutanjä iquau kukŋuä ae ämitkqä du, äpakänä mämpmeqä, qui hämänä imäkänä."† ²⁹ İi Asayä iqu ganä ae ätkqä-panıyi. "Naqä Yänänäqŋqä Eeqänänjä-tänjä Iqu, nesanı hmbnänjä hui, hänjä pmapŋqä hiŋuinä maqunğqä-säpi, ne qui eeqänä, anjä-himqä Sotomätä§ Gomorata qui imäkŋguwä-pa, imäkŋguaninjä."*

Jänänjä timäuqenqe, quuvqä heqiyqä iutanänji

³⁰ Itanı ne änäänyä tatunquäwä? Ne tiinjä tatunqueqä. Israitqä qäyä etanği huizi iqua, qokä-apäkä Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänänjä timäupŋqenqä, yänänäqŋqä miqä imiŋuwä-qe, qu Goti Iqueqä hiŋuä iqi jänänjä ae ätimäukuwiqä. Qu quuvqä heqiyqanğuwitanı, Goti Hanjuwä Iqu, "Qokä-apäkä jänänjä iquaiqä" ätkqe. ³¹ İnäqe Israitqä iqua, kukŋuä-suqä iu qänaknä ipu, Goti Iqueqä hiŋuä iqiŋi jänänjä timäupŋqenqä, yänjä äqänäpiyä-qe, homä yqänä itqänıwi. ³² İinjı suŋqäwä?

† **9:26** Hosiya 1:10 † **9:28** Asayä 10:22-23 § **9:29** İpäqäqä 19:1 * **9:29** Asayä 1:9

Qu quuvqä heqäpñqenqä kñuä mindqänqä ipu, wäunjuä quwqä-quwä imäkäpiyita, hipnuwänqä kñuä ätuqä ämepu, ii itqänjuwi. Inji qu, hikiu äqutäumäupu, äqiyäpäkñguwi. ³³ Ii Goti Iqueqä bukiu äqänänqä-payi. *“Häe! Hinjuä qumbu! Nyi hikä hñque, Sayonä iunji äseqä. Iqu hikä, qokä-apäki äqutäumäupu qua iqi päkñqä Iquvi. Ämaqä tqu-tqu, Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitani, äwqä hanjä-iqä mämeqä ipñqeqä.”*†

10

Israitqä iquautanjä, quuvqä maeqiyqä iquaunqä

¹ Nyämaqäüä, Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iqua qui mimäkñqänqä, hänä imäkäqumuatetñqä kiinjä nyinganji, hea ique-iqenji nyi Iquenyqe, ii imäkätñqä tääqä ätätqänjä. ² Nyi iquaunqä näqñqä äñguänänjä emä, kukñuä awi, tiinjä ätätqänjä. Iqua, Goti Hanjuwä Ique yeeqä wimäkñqä kiinjä wiñganji, yänjä äqänätqänjuwä-qe, näqñqä yasämä maeqä injä. ³ Quwqä yänänäqñqä iuta, jänänjä imäkmbñqä kñuä indqänäpu, Iqueqä suqä ämaqeu jänänänjä hipñqä iwimäkätñqenqe, maqñqä epiyitani, quuvqä maeqiyqä itqänjä. ⁴ Ne näqñqe, kukñuä-suqä Goti Iqu Mosisi ique äwikqe, kiqä wäunjui, Kraisi Iqu qäyunä ae imäkkqe. Inji qokä-apäkä eeqänänji, Iquenyqä quuvqä eqämipqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä hinjuä iqinjä, ämaqä jänänänjua timäupnä.

† 9:33 Asayä 8:14; 28:16

Goti Iqu angu inetmetä, jänänänjä nemäkqenqä

⁵ Mosisi iqu, kuknuä-suqeu qänaknä itä jänänänju timäutnqä iinqe, tii ätätä äqäkqe. “Ämaqä hñqu suqä eeqänänjä iunji qänaknä imitätqe, iqu häñä-pmeqe, ämeniqeqä.”*

⁶ Itanji ämaqä quuvqä eqiyäpu jänänänjua timäupnqä iqua, Mosisi iqueqä kuknuä täunji qänaknä ipnä. “Si tqä-täuä tii matnqä pa. ‘Qäukuä haqä yätunqe, tqu yäniñqäwä?’ ”† Kuknuä haqä yätunqä iqu, ii Kraisi Iqueni, qua täunqä ätuma ppenqeyi. Inäqe Goti Iqu Iqueni ae ändowatkqe. ⁷ “Mä tiinjä-pqä matnqä pa. ‘Ämaqä ae äpäkonjuwä iquauqä anä bunqe, tqu witnqäwä?’ ”‡ Kuknuä ii, Kraisi Iqueni, qua äptekuwä iuta, angu ätuma yappenqeyi. Inäqe Goti Iqu Ique ae ävauqumuatkqe. ⁸ Itanji hui inä tii ätqi. “Kukñui, hesänjä qäqiqi äwi. Hiqä qeqä-quuvqä yäpä imdä, itanğa hiqä manjä iutänyä.”§ Kuknuä ii, quuvqä heqiyqä kuknuä ne awä tii ätuätunquä iiyi.

⁹ Si ätnänjä iqi, “Jisasi Iqu, Naqä-queqä” awä ätuätnä, ga Goti Iqu, Jisasi Ique qua äptekuwiuta anjumä ävauqumuatkqenqä näqnqä ämetnä, Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänänjä heqiyqanqtqe, Goti Iqu, si qui mimäkñqänqä häñä imäkäqumuatekiyänä.

¹⁰ Ne Goti Iquenyqä quuvqä naqä-qakuänänjä heqiyqanqquetanji, Goti Iqu jänänänjune

* **10:5** Hiqäva-imäkqä 18:5 † **10:6** Kuknuä-suqä 30:12

‡ **10:7** Kuknuä-suqä 30:13 § **10:8** Kuknuä-suqä 30:14

inemäkänä. Itanga neqä quuvqä heqiyqänqä ätnänä iqi awä tquanquati, Goti Iqu, ne qui mimäkñqänqä, hänä imäkäqumuatänaeyänä.

Israitqä iquatä, huizi iquatä, Goti Asä Iquenyqä quuvqä heqiyäpñqenqä

¹¹ Nätmatqä täñqe, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiñä ätä äyä äqänä. “Ämaqä tqu-tqu Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitani, äwqä hanjä mämeqä ipñqäuä.”* ¹² Israitqä iqua-tä, ämaqä huizi iqua-tä, asänä epu, eeqänänjä iquauqä Naqe, asä Qäqunänji. Ga yätamäkqenqä tääqä tquanppqä iquaunji, Asiqu äñguänänjä iwimäkänä. ¹³ Auä, “Ämaqä tqu-tqu Naqä Ique yätamäkqenqä tääqä tquanppqe, Iqu qu, qui mimäkñqänqä, hänä imäkäqumuatēñqiyä.”†

¹⁴ Inäqe qu, Iquenyqä quuvqä maeqiyqä ikuwä iqua, yätamäkqenqe, Ique yatñqe, änä wipniqä? Änä maeqä enä. Ga qu, Iquenyqä kukñuä qätä mäwiyqä ikuwä iqua, quuvqe, änä heqäpniqä? Änä maeqä enä. Itanga ämaqä hñqu, quñi äwimetä awä mätquä yätqe, qu Iquenyqe, qätä änä wipniqä? Änä matimäuqä yänä. ¹⁵ Mä hñqu, awä-tqä iquau mändowatqä yätqe, qu äwäpu awi, änä tupniqä? Änä matimäuqä yänä. Iutani Goti Iqueqä bukä iunji, tii äqänä. “Ämaqä hñqua kukñuä we-huñqä-täñi äma äpäpu, awä ätuätqänjuwi, ii aañä äñguänänjiyi!”†

* **10:11** Asayä 28:16 † **10:13** Joeli 2:32 ‡ **10:15** Asayä 52:7

Israitqä iquautanjä, quuvqä maeqiyqä iquauñqä

¹⁶ Itanji qokä-apäkä kukñuä äñguä we-hunqä-täñi qänaknä ikuwi, eeqänänjä-qua ma. Oeyä. Asayä iqu tiinjä ätkqe. “*Naqä Iquki, kukñuä ne iquau awä ätuätunque, quuvqä tqukua eqiyätqäñuwäwä?*”[§] ¹⁷ I etanqgetanji, ne tiinjñqe näqñqe. Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqä eqiyätqäñuwi, ii qu kukñuä Kraisi Iquenyqä qätä äwiyätqäñuwä iutayi.

¹⁸ Itanji nyi yatñqä tiinjä iqä. Änäängä? Kukñuä äñguänänjä tä, qu qätä mäwiyqä itqäñuwäta? Oeyä. Qu qätä ae äwiyätqäñuwi. Apqä Bukiunji, tiinjä äqänä. “*Iquauqä kukñui, qua äwitqutänqä-pa eqiyqanji, ämaqä eeqänänji qätä ae äwiyätqäñuwiqä.*”^{*}

¹⁹ Itanğa nyi yatñqä huizi-pqe inänjqä. Änäängäwä? Israitqä iqua kukñuä iinjä iqueqä quatinqe, qu änyä maqñqäta? Oee. Kima kinğanäñi, Goti Iqueqä kukñuä, Mosisi iqu tii äqäkqä iutayi. “*Nyi ämaqä hinğänqä im-imä äpmeñuwä iquautanjä hñquau äñguä wimäkqanqgetanji, he Goti Iqunäñqe, ‘Neqänänjiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä imbñqäuä. Auä, Nyi ämaqä näqñqä maeqä iinjä iquau itmetmäñganji, he äwqä tnänjä imbñqä emäkmä.*”[†] ²⁰ Itanji Asayä iqu-pqe pemänä itä, Goti Iqueqä kukñui, tii ätkqe. “*Ämaqä, Nyinyqä qävqä miqä imiñuwä hñqua, qu Nyi ae ämänqumuakuwi. Nñ, qu ämaqä hñquauñi,*

§ 10:16 Asayä 53:1 * 10:18 Apqä Bukä 19:4 † 10:19
Kukñuä-suqä 32:21

Nyinyqä yatñqä mälvqä ikuwä-qe, Nyi Nqä-näuäñi, ätnänä iqi ämitquatñgqe.”‡ ²¹ Inäqce Goti Iqueqä kukñuä Israitqä iquauñqe, Asayä iqu tii ätkqe. *“Hea quäuqännga, Nyi qokä-apäkä hñgisanä ipu, Nqä kukñui tuwä ävätqänuwä iquauñi, anğmä itmamqä nyinğanği, Nqä hipai ävatminqe.”*§

11

Goti Iqu, Israitqä iutanä hui, anği itumakqenqä

¹ I etanğqetani, nyi yatñqä tiinä imqe. Änäänğä? Goti Hanjuwä Iqu Iqueqä qokä-apäkä Israitqä iunñi, tuwä ae äwikqätanä? Aanä oee. Nyi-pqe, Israitqä iutanä inänğunñi. Nyi nğä-nuänä Aprähamä iqueqä kawiqunä eämä, itanğa awiqu Benjämenä iquesanä hueqä-himqä iqunñi. ² Ämaqä, Goti Hanjuwä Iqu Iqueqänğqä hiñuiqänä a ätäukqä iquauñi, Iqu tuwä hämänä mäwiyqä ikqe.

He kñuä mämeqä inä? Laisa iqu, “Nyi Goti Iqueqä ämaqä yäpakä iqunğqä” kñuä in-dqänätä, Israitqä iquauqä quvqenğqä ätuätä, Goti Iqueni, täaqä yänänäqñqä tii ätukqe. ³ *“Naqä Iquki, qu Tqä kukñui hiñuä-tqä iquau pizqä äpäsäpu, hiqäva-imäkqä ttawi äpnasäpu qui äyä ikimäkikuwi. Itanñi tanğanñi, nyi tqä ämaqä yäpakä iqunänñi, qu pizqä bäkñqä qävqä täsä änyätqänğä.”**

⁴ Itanği Goti Hanjuwä Iqu iqueni, kukñuä kimanñi, äki ätukqenqe, he kñuä mapiyä.

‡ **10:20** Asayä 65:1 § **10:21** Asayä 65:2 * **11:3** 1 Ämiqä Naqä 19:10, 14

“Nqä ämaqä 7,000, goti quangä Balä iquenyqä qonjä mäwoktäuqä itqänjuwä iquau, yqänä ämitqänä.”†

⁵ Itanğa Iqueqä ämaqä iutanä hui, inga yqänä äpmaminjuwä-pa, tänğanä-pqe, Iqueqä ämaqä Israitqä iquautanä hui yqänä äpmenjä. Ii, ämaqä, Iqu qeqä äwimänätä hinggi vqeuta atäunjuä ikqä iquayi. ⁶ Iqu qunji atäunjui, Iqueqä qeqä äwimänätä hinggi vqeuta ikqä etanğutqe, ii, Iqu quwqä wäunjuinqä kjuä indqänätä, atäunjuä ikqä hmayi. Iqu, quwqä wäunjuinqä kjuä indqänätä, atäunjuä ikqä-säpi, Iqueqä qeqä wimänqeta hinggi vqe, naqä-qakuä maeqä hitäninji.

⁷ Ii tiinjä etanğiyi. Israitqä iqua, Goti Iqueqä hinjuä iqi jänänänjä pmapnqä hänaqenqä, qävqä iminjuwä-qe, mämäqumueqä ikuwi. Iquautanä Goti Hanjuwä Iqu atäunjuä ikqä iquanä ämäqumuakuwi. Itanğa huiziqua, iquauqä kjuä iqe, qnqanä enqä-pa yänänäqñqä enätanği äpmenjä. ⁸ Qu hanjä-iqä iinjä iu äpmenjuwi, ii Goti Iqueqä bukiu tii äqänänqä-payi. “Goti Iqu qunji iwimäkqanği, qu popo ipu, kjuä mämeqä ipu, ä hinjuä maqñqä ipu, qätä mäwiyqä, iinjä ätimäukuwi. Inji qu ii äpmaka äpänjä.”‡
⁹ Itanğa ii, Dewiti iqu tii ätätä äqäkqä-payi. “Quwqä ymisanjä naqänänjä äñqänğanji, ii nanjuä meqänqä enqä-pa, quwqä-quwä guä äquvänäpu, ä hikiu äqutäumäupu, ga quwqä kimanji, i mapnqä iinjä änyinği. ¹⁰ Iwä qu hinjuä

† 11:4 1 Ämiqä Naqä 19:18 ‡ 11:8 Asayä 6:10; Kukjuä-suqä 29:4

maqñqä ipñqä hea iwimäkiyä. Itanğa hanä-iqä ämepiyitani, iquauqä tuwi huakmä näwinyä imbnqä iwimäkiyä.”§

Goti Iqu, ämaqä quvqä iquau hänä imäkäqumuatqenqä

¹¹ I etanğqetani, nyi yatñqä tiñjä imqe. Israitqä iqua, Kraisi Iquenqä quuvqä maeqiyqä ipu, quvqä iu äpäknğuwi, hma ekuwäta? Aanä hma, naqä-qakuä eä. Qu Goti Hanjuwä Ique tuwä äwikuwitani, Goti Iqu Israitqä qäyä etanğı huizi iqua, quwqä quvqeta qui mimäkñqänqä, hänä imäkäqumuatekqe. Iqu ii imäkkqe, Israitqä iqua Iquenyqe, ‘Neqänäñiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä winyätñqä iwimäkkqe. ¹² Itanğı Israitqä iqua, Goti Ique tuwä äwiyäpu, jänänänua matimäuqä iqanğuwänğa, Goti Iqu ämaqä huizi iquau suqä anğua iwimäkkqetani, ne tiñññqä näqñqä ämenä. Israitqä iqua, Ique anğumä hämänänä wimeqanğuwänğa, Goti Iqu iquauñi, aanä anğuanänä iwimäkänä.

¹³ Täñğanı nyi, Israitqä iqua qäyä etanğı huizi iquenä, etmqe. Jisasi Kraisi Iqu heyaqä awä iqi wäunüä imäkqa uwqämqä änändowatkqetani, nyi wäunüä iini, naqä imäkqa ti peyqämqe.

¹⁴ Nyi ñqä nyämaqä Israitqä iquautanä hñqua, Goti Iquenyqe, ‘Neqänäñiqänä’ ätäpu, äwqä quvqä winyätñqä iwimäkätmä, qu qui mimäkñqänqä hänä pmepñqä ätuma pmqä itqänä. ¹⁵ Goti Hanjuwä Iqu, Israitqä iquau huätä ändowatätäqänğanı, Iqu qua im-imdanä

---

§ **11:10** Apqä Bukä 69:22-23

huizi iquautani, hñquau itmetä, Iqutä naqä-huinyä pmapñqä imäkkqetani, ne tiññqä näqñqä menä. Iqu Israitqä iquau yeeqetä angu itmetqe, ii Iqu ämaqä, qua äptepqä iuta angumä ävauqumuatätñqä-panä iiyi.

Kukñuä ktqä, bretqenqätä, zä-olipqenqätä

¹⁶ Qu bretqä imäkäpiyängani, bretqä kinğanänä iqueni, Goti Hanjuwä Ique, Iqueqänä hiätñqä vqanpçe, iutani bretqä huizi iquapçe Iquenqänqänä timäupñqäuä.* Ga zä-huki Goti Iqueqänä etanqutqe, kiqä äpa-pçe Goti Iqueqänänänqçe.†

¹⁷ Israitqä Goti Iqu huätä ändowatkqä iqua, qu zä-olipqä änguä iqueqä äpa, Iqu äquakkqä iquayi. He Israitqä iqua qäyä etangi huizi iquenä, he zä-olipqä quvqä iutanä äpai, zä-olipqä änguä iu äuqänäpu, kiqä äpa huizitä, hukä iqueqä aowi ämepu, änguä eqä-panä iqueni. ¹⁸ Iiñä etangi he hiqä-hiuä haqeu ämamäunäpu, zä-äpa Goti Iqu äquakkqä iquau ämävqätäupñqä iñqä kñuä mindqänqä pambiyä! He hiqä-hiuä haqä mamämbñqä etanqutqe, kñuä tiññqä indqämbiyä. He zä-äpa iquenä, hukä iquau aowä mäwqä, hukä iqua, aowä etapätqänqäuä.

¹⁹ Iutani hesanä hñqu nyini, tiññä dänquti? “Goti Hanjuwä Iqu, äpa hui äquakkqçe, ii nyi quwqä aniu tñänqä mamqä iñqeqä.” ²⁰ Ii

* **11:16** A Täuqä 15:17-21; Esekiyäli 44:30 † **11:16** Kukñuä ktqä iquaqüi, Israitqä iquau atäunqä vätätñqä iyi. Bretqä kinğanänjitä zä-huki-täñi, Israitqä iquauqä kawukiquayi.

qäyunjqae, qu quuvqä maeqiyqä etanğä, Iqu iquaunji äquakkqe. Ga he quuvqä eqiyäpiyitanji, änguä äyä äpmeñäüä. Iinjä etanği, he hiqä yoqe haqeu mämamänğä pambiyä. He ze, tiinjğä hinyätñqeqä. ²¹ Ii tiinjä etanğiyi. Hiñuiqänäñi Goti Iqu äpa naqä-qakuänäñi, hñgisanä iqanğä hiñuinä mäquñquä itä, äyä äquakkqe. Inji he hñgisanä iqanğppqe, Iqu heñi hiñuinä eqänäniqätiyä? Oeyä.

²² Iutañi ne Goti Iqueqä suqä änguä itqueqä iinjğätä, suqä tnänä itqueqä iinjğätä näqñqä ämequ. Qokä-apäkä, Iqueqä suqe ävquatämäukuwä iquaunji, Iqu suqä tnäñi ämotquakqe. Inäqe Iqu heñi, suqä änguä etquakqe. He Iqueqä suqä iinjğä quuvqä heqiyqanğppqe, Iqu änäänä etquaka uwquäniqe. He ii miqä iqanğppqe, Iqu heppqe i etevämäuniqe. ²³ Itanğa Israitqä, Kraisi Iquenyqä quuvqä maeqiyqä iqanğä, Iqu zä-äpa enqä-pa ae ätävämäukqä iqua, qu quuvqä heqiyqanğppqe, Goti Iqu qunji anği äuqiyeniqe. Iqu quwqä äuqinmitpqä iu anği äuqiyetñqä iinjqe, näqñqätä, yänänäqñqätä qäsänue. ²⁴ He näqñqe. Hiñuiqänäñi, heñi Goti Iqu, zä-olipqä quvqä hñquesa etävätä, mauqñqä iminuwä änguä ique-mända, äyä euqiyekqe. Iqu wäunjuä naqä iinjä imäkkqetani, Iqu wäunjuä wänğä, zä-äpa Iqu ätäwikqä iqua, anğumä ämetä quwqä äuqinmitpqä iu äuqiyeniqe, änä mimäkqä yäniqi? Iqu imäkänä.

Suqä hñgisanä iqenğä qäyä etanği, Goti Iqu qeqä wimänğqenğä

25 Nqä nyämaqäüä, he Israitqä maeqä enuwä iquenä, “Ne näqñqä naqänänjä-täjuneŷqä” kñuä eyqñqe, he Goti Iqueqä kukñuä zä äwiñqä tquenyqe, näqñqä mañqä änyinŷi. Israitqä iquautañä hñqua, iquauqä kñuä iqe, qñqañä enqä-pa yänänäqñqä enätanŷi äpmeñä. Iiñä etanŷqä-qe, Israitqä qäyä etanŷi huiŷi, Goti Iqu atäunüä ikqä eeqänänjä iqua, Iquenyqä pqañgpqänŷanŷqä, Israitqä iqua kinä nämä yqänä pmetpnuwi. 26 Itanŷa hänaqä täutanŷi, Goti Iqu, Israitqä eeqänänjä iquauñi, qu qui mimäkñqänŷqä häñä imäkäqumuateniqe. Ii Goti Iqueqä bukiu tii äqänänŷqä-payi. “Ämaqä, qui imäknanä-tpu iqanŷuwä iquau Anŷumä Itmeqä Iqu, Sayonä iuta quvepänä. Ga Iqu, Jekopä iqueqä hueqä-himqä iqua, suqä Goti Iquenyqä hñŷisanä iqe, huätä vquatämäupñqä imäkänä. 27 Itanŷanŷi hea inŷanŷi, Nyi iquatä kukñuä guä ämäsäutmä, iquauqä suqä quvqe, huätä mamäumqänä.”†

28 Israitqä iqua, kukñuä äñguä, Jisasi Iquenyqä tuwä wiyqanŷuwitanŷi, Goti Iqu qunŷi, Iqu Iqueqä mäkä-hunŷqä-qua äqunätä, ga he Israitqä maeqä enuwä huiŷi iquenä, yätamakqä eyätñqä äwiñgqe. Inäqe Iqu Israitqä iquau Iqueqänŷqä atäunüä ekqetanŷi, Iqu kukñuä quwqä kaqä-kawäkatä guä ämäsäukqe, qäyü timäutñqä wiñganŷi, qunŷe, Iqu aanä kiinä äwinyätñqä iqua etanŷä äqunätqäuä. 29 Iqu iinä-qua äqunäqñqe, ii Iqu ämaqä, Iqueqänŷqä tääqä ätuätumetä, nätmatqä äñguänänŷi ae äwikqä iquauñqe, qänakñi, kñuä hui-mända

---

† 11:27 Asayä 59:20-21; Järämai 31:33-34

mindqänqä yätñqä iyyi. ³⁰ Hinuiqänäni he Goti Iqueqä kukñui hngisanä ikuwä-qe, tängani, Israitqä iqua hngisanä i itqänuwitani, Goti Iqu qeqä wimängangi i emäkätqäuä. ³¹ Inj Israitqä iqua, kukñui tänga tuwä äwiyätqänuwu, ii Goti Iqu qeqä wimängangi emäkätñqä-pa, qunä-pqe asä inä iwimäkätñqä iyyi.Š ³² Ii tiinji. Goti Iqu, ämaqä eeqänäni, Ique hngisanä itqueqanguwitani, guä äkiqiyäuekqe, ii Iqu ämaqä eeqänänä iunqä qeqä wimängangi, änguä itquetñqä diñqeyi.

Goti Iqueqä yoqe, haqeu mamäuqenqä

³³ Täukue! Goti Hanjuwä Iqueqä kñuä iqä änguänänitä, näqñqä änguänänitäni, aanjä hävemnäqñqä eä. Ne ämaqä-qune, Iqueqä kñuä iwäsäuqenqätä, suqä Iqu imäkätñqenqetä, qäquaquiyqä quatinqä näqñqä metunque, änä maeqä inju. ³⁴ “*Naqä Iqueqä kñuä indqänqä iinqe, näqñqä ae eänqe, tqukä? Ä Iqu suqä imäkätñqä iinqe, kñui tqu vätñqe? Aanqe.*”*

³⁵ Itanga, “*Nätmatqä hui, Goti Iqu ämaqä ique kima vätñqä iinqe, tqu äwikqe? Aanqe.*”† Nätmatqä eeqänäni, Iqu ae ämeqetani, äwa miqä Iquvi. ³⁶ Nätmatqä eeqänäni, Goti Hanjuwä Iquesa ätimäupu, Iqueqä yänänäqñqä iuta äwäka äpäpu, ga Iqueqä näweqä wimänäniqe. Ne Iqueqä yoqe, hea

---

Š **11:31** Näqñqä-tänä hñqua, Poli iqu tii ätqiyä ätätqänä. “Inj Israitqä iqua, Goti Iqu qeqä wimängangi emäkätqätanqetani, Iqueqä kukñui tänga äwiyätqänuwu, ii Iqu qunä-pqe asä inä iwimäkätñqä iyyi.” * **11:34** Asayä 40:13 † **11:35** Jopä 41:11

ique-ique haqeu mamäuquatunque. Ii, aanjä naqä-qakui.

12

Goti Iqueqä wäunui, qäyunä imäkatunquenqä

¹ Nqä nyämaqäüä, nyi Goti Hanjuwä Iqu qeqä kiinänänjä änatmäkäätqätangqenqä kñuä indqänätmä, kukñuä yänänäqñqä tiinjä hitmqe. He heqä huiwi, hiqäva enqä-pa, Goti Ique wipiyä. Nyi huiwä pizqä päsqä iinjä maetqä iqä. He hänä äpmapiyänqani, qokä-apäkä Iqueqänqänä epu, suqä Iqu äwinyätñqä iunä imäqäpñqä etqä. He ii imäkäpiyitanji, Goti Iqueqä yoqe, haqeqä naqä-qakuä ämamäutqänä. ² Itanğa ämaqä, qua täutanjä quuvqä maeqiyqä iqua, quwqä suqä dunqä eyqiyäma upñqä, hiñuinä mäqunquä pambiyä. He Goti Hanjuwä Iqu hiqä kñuä indqänqe, änyä-hänjä emäkätñqä, hiñuinä qumbñqeqä. Iutanji hiqä suqä-pqe, hänä inä timäüänä. Iinjä imäkäpiyitanji, he Goti Iqueqä äwinqenqä näqñqä qäyunä ämepu, ga suqe, äñguinqätä, Ique yeeqä wimäkqenqätä, jänänänjä pmeqenqätä näqñqe, ämapñqäüä.

Wäunüä huitanjä-huitanjä imäkqenqä

³ Goti Hanjuwä Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta äñguä inyimäkätä, wäunüä imäkmqä änändowatkqetani, nyi he eeqä hñqunä-hñqunäñji, tiinjä etqä. Si tqä näqñqenqätä, suqenqätä, kñuä indqänätnä, tqä yoqe haqeqä mämamäunqä panä! Si Goti Iqu quuvqä heqiyqä

änä-änä äktapkqenqä kñuä indqänätnä, tqä-täuä iuta iwäsändñqe. ⁴ Ne näqñqe, neqä huiwi naqä-hñqunä eäqä-qe, kuapänä äucätängäwä.* Ga ii äucätänguwäñqä iqua, wäunüä asitaninä mimäkqä ipnä. ⁵ Ii enqä-pa, ne Kraisi Iqutä ämuänñanquä iqune, kuapänä eanä-qe, Iqueqä huiwä naqä-hñqunä enu. Iwä ne asänäñi maeqä eaqä-qe, näueqä imäknätanä, ne hñqunä-hñqunäñi, yoqä haqeqä mämamäunqä yatunqce.

⁶ Itanga Goti Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, wäunüä huitañä-huitañä imäkatunquä näqñqe, ne hñqunä-hñqunäñi hinqi änätapkqe. Inji Goti Iqu ämaqä hñque, Iqueqä kukñui hinuä tuätñqä vqanqutqe, iqu quuvqä heqiyqä Goti Iqu änä-änä äwikqenqä kñuä indqänätä, kukñui iuta awä tuänqiyä. ⁷ Ämaqä tqu-tqu, huiziu yätamäkqä vqenqä näqñqä Goti Iquesa ämetqe, iqu yätamäkqä qäyunänä vänä. Ämaqä, huiziu näqñqä vqenqä näqñqä ämetqe, iqu, näqñqä qäyunänä vänä. ⁸ Ämaqä tqu-tqu, huiziu yänänäqñqä wimäkqenqä näqñqä ämetqe, iqu yänänäqñqä wimäkänä. Ämaqä tqu-tqu, iqueqä nätmatqetä, huiziu yätamäkqenqä näqñqä ämetqe, iqu äwqä hñquaqu änyä, mäwqä yänä. Ämaqä tqu-tqu, huiziu miqenqä näqñqä ämetqe, iqu yänä äqänätä, ängüä minä. Ämaqä tqu-tqu, huiziu qeqä tumuäkqenqä näqñqä ämetqe, iqu äwqä yeeqänä itä vänä.

Ne ämaqeu, suqä ängüä itqueqenqä

---

* **12:4** 1 Korinä 12:12

9 Hiqä ämaqeunqä enqe, kukñuinä matqä-
quenä, aanä kiinjä enyätñqe. Suqä quvqe, tuwä
hämänä äväpu, suqä änguii, muänmbiyä. 10 He
hñqunä-hñqunäñi, quuvqä anä eqiyätqäñuwä
iquaunqe, kiinjä heñganñuti, hiqä yoqä
haqeu mämamäunqä, huiziuqä yoqe, haqeqä
mamäupñqä yänä qänñpñqe. 11 He enyqä
miqä ipu, äwqä naqä-qakuä äväpu, Naqä
Iqueqä wäunñi imäkqäpñqe. 12 He Goti Iqu
änñuä emäkäniñqä kñuä indqänäpu, hiñuä
äqumbu äpmapiyitanñi, aquvänä iqäpñqe.
Hanä-iqä emeqanñutqe, äwqä hanñuä imbu,
yänänäqñqä tqäuätñqe. Ga Goti Iquenyqä
tääqe, mävquatämäuwä ätqa uwqäpñqe. 13 Goti
Iqueqä ämaqä hui nätmätqä huiñqä äwa
iqanñpqe, he yätamäkqä vqäpñqe. Itanña
ämaqä kinä-nämñanä hñqua emeqanñpqe,
iquaunñi äññuä itqueqäpñqe.

*Suqä kima miwitqueqenñqätä, asänä pme-
qenñqätä*

14 Itanña ämaqä quvqä etqueqanñpñqä
iquaunñi, Goti Hanñuwä Iquenyqä, äññuä
iwimäkätñqä tääqä tupñqe. Auä, he Iquenyqä
tääqe, Iqu qu qui imäkätñqä ma, äññuä
iwimäkätñqä diñqä tupñqe. 15 Ämaqä aquvänä
iqanñuwä iquatänñi, he-pqe anä iqäpñqe. Itanña
ämaqä kñuä qiyqanñuwä iquatänñi, he-pqe kñuä
anä qäyqäpñqe. 16 Hiqä-hiuä iwäsänäpu,
hñqua yändi, ä hñqua mäñdiñqä mindqänñqä
pa ipu, eeqänä asänänñqe. Inñi he “Ne ämaqä
naqä äpmeñunä” kñuä mindqänñqä pa ipu,
ämaqä hiññiñqä äpmeñuwä-pqä iquatä, näueqä

imäkngpñqe. Auä, “Ne näqñqä naqänänätänuneyqe,” kñuä maeyqä iquätñqe. ¹⁷ Ämaqä hñqu quvqä etqueqanğutqänğani, he ique kima mitqueqä pa iqäpñqe. Oeyä. Suqä, ämaqä eeqänäñi, “Ii äñguiqä” kñuä mapñqe, iunä imäkqäpñqe. ¹⁸ Hiqä-hiuäñi, ämaqä eeqänänjä iquatäñi, äkasuwä tñqetä, mäkä hunqetä, mimäkqä ipu, äwqä naqä-hñqunä imbñqä yänä qänğanğpu. ¹⁹ Nqä nyämaqä nyi kiñjä änyinätñqä iuenä, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiñjä äyä ätnänä. “Quvqenqä kimanji, ii wäunjuä Nqä enqä-qae, quvqä iqanğppä iquaunji, Nyi kima wimniqeqä.”† Iutanji, hiqä-hiuäñi, suqä quvqenqä kima mäwqä pambu. Quvqä etquapqä iqua, Goti Hanjuwä Iqueqä äwqä tnänji kima mapnuwänğqä hiñuinä äqunğa uwqanğpu. ²⁰ Kima miqä ipiyä-qe, tiñjä äqänänğqä du ipiyä.

“Sitä mäkä-hunqä iqu, buayänqä dä vqanğutqe, buayä wisñqe. Ä iqu eqänqä wiñğanğutqe, eqä iotnä wisñqe. Itanji si iquenji ii iwimäkñi, iqu womba yänqiyä.”‡

²¹ Suqä quvqä iqu mäñdi kikittqiyätñqe, si hiñuinä mäqunquä pa. Si suqä äñguä dinä imäkätñä iutanji, suqä quvqeunji mäñdi kit-tqätñqinyä.

13

Gapmanqä iquauqä yäpä inğisa pmeqenqä

¹ Ämaqä eeqänäñi, gapmanqä iquauqä yäpä inğisa pmetpñqe. Ii tiñjä etanğiyi. Ämaqueu

† 12:19 Kukñuä-suqä 32:35 ‡ 12:20 Quamä-pmeqä 25:21-22

miqänqä yoqä naqe, Goti Iqunä vänä. Ga gapmanqä tännga ämitqänjuwä iquaunji, Goti Iqu yoqä naqä ävätä, äpmuatekqe. ² Iutani ämaqä, gapmanqä iquau hngisanä itquetqänjuwä iqua, ämaqä, Goti Iqu äpmuatekqä iquaunji hngisanä ävätqänäuä. Ii itqänjuwä iutani, kuknuä mitqeu ätimäupu, hanä-iqä mapnuwä iquayi. ³ Ämaqä suqä änguä imäkätqänjuwä iqua, gapmanqä iquaunqä zä miqä ipnä. Mä, suqä quvqä itqänjuwä iquanä, zä ipnä. Inji he hngunä-hngunäni, gapmanqä iquaunqä zä enqenqä maengangutqe, he suqä änguä dinä imäkqangpu. Ga iutani iqua, Goti Iqueqä wäunjuä-wiyqä he änguä pmetpnqä emäkqä-qua epiyitani, qu hiqä yoqe, haqeu evauqumuatpnqäuä. ⁴ Injaqe he suqä quvqä imäkqangpqe, iqua näpqä-hionaqä a äqätätanguwitani, zä kiinä ipnä. Iqua ämaqä suqä quvqä imäkätqänjuwä iquaunji, Goti Iqueqä äwqä tnäni, ätnänä iqi ämotquepu, hanä-iqä wipnqä wäunjuä-wiyqä iquayi. ⁵ Inji he gapmanqä iquauqä yäpä ingisa pmetpnqe, ii qakui, hnguaquisanji. Hnqu, Goti Iqueqä äwqä tnäni, memeqä iqeyi. Huiziqu, hiqä suqä-iwäsäuqenqä knuä indqänqä iunji, hiqä suqenqä, äwqä hanuä imbu pmapnqeyi.

⁶ Ga quati iquaquisanji, gapmanqä iqua quwqä wäunjuinqä mbqä metapnqä etqanguwännga, he mbqä ätnämäutqänjuwi. Qu Goti Hanjuwä Iqueqä wäunjuä imäkqä-qua epu, ämaqeu miqenqä wäunju, hea ique-ique yänänäqnqä ämitqänä. ⁷ He ämeyätqänjuwä eeqänä iquaunji,

nätmatqä äki-äkitanj, qäyunä äwipnqce. Auä, gapmanqä iqua wäunjuä huitanjä-huitanjnqä mbqä metapnqä etqanqce, mbqä iinj äwipnqce. Ga he, ämaqä tqu-tqueqä yäpä iqi äpmejuwi, qunji qätä yasämä äwiyäpu, yoqä naqe äwipnqce.

Ämaqñqä äwinqce, kukñuä-suqä huiziu hatñä ququtäuqenqä

⁸ Mbqä-qe, yätamakqä-qe, ä nätmatqä äki-äkitanj-qe, huiziu kima vqänqce, äpakänä mäwiqä, maqänä qäpu imäkmäutnqce. Inäqce ämaqä huiziunqä kiinjä winqce, qäpu mimäkqä itanä, äpakänä witätñqetani, ne iqa-iqa uwquatunqce. Qakui tiinjä etanqiyi. Ämaqä hnqu, hnquauñqä kiinjä äwinyätñqce, iqu kukñuä-suqä eeqänänju qänaknä yasämänä itñqä iquvi. ⁹ Goti Iqu kukñuä-suqä Mosisi ique äwikqce, tii äyä ätnä. “Qokä-apäkä ämanqce, huizitä huiwi yanä mikiqä pambiyä. He qokä-apäkä huiunji, pizqä mapäsqä pambiyä. Nñ, quwä mämeqä pambiyä. He ämaqä hnquauqä nätmatqenqce, hinjuä aowä mäuqänquä ma ipiyä.”* Kukñuä-suqä iinjä iquautä, ä huizi iquautä, hatñä ämaququtäutñqä iqu, tiinjä. “Tqä-täuänqä äkinyätñqä-panji, ämaqä hnquauñqä-pqe inä äkinnga uwquätñqce.”† ¹⁰ Ämaqä hnqu, hnquauñqä kiinjä äwinymitätqce, iqu iquauñji, suqä quvqä miwitqueqä yänä. Iinjä iqanqgetani, iqu kukñuä-suqä eeqänänjä iunji, asännga qänaknä itqäuä.

* **13:9** Anqumä Itmakqä 20:13-15,17 † **13:9** Hiqäva-imäkqä 19:18

Qanji jänänänjä uwqenqä

¹¹ Ne inga-inga äpmaka äpätņqueta tänganqe, he näqnqä enä. He näqnqä ii epiyitanji, suqä iinjä iqua imäkqäpnqe. Ii he hiqaqä äwiņuwita vaupņqängganji. Ne Kraisi Iquenyqä quuvqä änyä eqäkquängganji, Goti Iqu nenji, suqä quvqä iuta anġi hämänänä inetmeninqä hiunji iqu, kiņä-nämä äwäminqä-qe, tänganji, hiunji iqu qäqä ti äpätqäüä. ¹² Hea qäpu hiätņqä itä, zä ävätnqä-pani, ne qua täu äpmenque qäpu hiätņqä itä, Kraisi Iqueqä äpqe qäqiqiyi. Iutanji, hiawiqä iqueqä suqä quvqeunji, mäkiuta ämäwqätäüätanä, we-hunqä iu pmetunquä näwe imäknatunque.

¹³ Heawiqä iqueqä suqä hņgisanä iqätä, eqä yänänäqnqä änäpu hiqiiyqä iqätä, qanä hiņgi ikiqätä, yņņä-hiveqä iqua imäkqä-pa iqätä, kukņuä mäkä qäyäunqätä, hņqueqä äpmeqä iunqä äwqä quvqä inqä iquaunji, ne miqä itanä, suqä jänänjä, ämaqä mäptqängga imäkätqänuwä-pa imäkquatunque. ¹⁴ Auä, he huiwä iutanjä äwiņqe, hui imäupu, Naqä Jisasi Kraisi Ique, gquä quäuqä enqä-pa mipmbņqe.

14

Quuvqä heqiyqä iquauqä suqä iwäsäuqe, Goti Iqunänjqä

¹ Ämaqä Goti Iquenyqä quuvqe, hanjä eqämipqä iquaunji, he aquvä äqänäpiyängganji, yeeqä vätmapņqe. Itanġi he qutanji, kņuä huitanjä-huitanjä iunqe, kukņuä mäkä maunqä pambiyä. ² Ämaqä quuvqä yänänäqnqä

eqiyätqänuwä hui, ymisañä eeqänänjä äñätqäñuwiñqe, “Goti Iqueqä hiñuä iqinji, ii qäyuvqä” kñuä ämetqänjä. Inäqe huizi-quauqä quuvqä heqiyqe, hañuä etanji, “Goti Iqu, ämaqä nañuä äñätqäñuwiñqe, mäwiñqä inä” kñuä ämepiyitanji, ii mañqä itqänjä.* ³ Itanğa ämaqä, ymisañä eeqänänjä äñätqäñuwä iqua, ämaqä nañuä mañqä itqäñuwä iquaunqe, kñuä quvqä mindqänqä ipu, mändi makittqiyqä ipñqe. Ga ämaqä nañuä mañqä itqäñuwä iqua, ymisañä eeqänänjä äñätqäñuwä iquaunqe, iwäsäupu, “Quvqä iqä-quaiqä” matqä ipñqe. Ii Goti Iqu iquaunä-pqe, yeeqä inä vätmakqä iutanji. ⁴ Inji Goti Iqueqä wäñuä-wiyqä iinjä iquaunji, miwäsäuqä panä. Wäñuä-wiyqä iqua, yänänäqñqä tqäutpiyä, ä quanänjä päkmbñqäpiyä-täqe iwäsäuqe, quwqä naqä iqunäyi. Itanji quwqä Goti Naqä Iqu, qu yänänäqñqä tqäpñqä wimäkätñqä iqanqçetani, qu pämä yänänäqñqä tqäpnuwi.

⁵ Ga ämaqä hñqua, hiunji hñque haqeqä ämamäupu, “Iqu hiunji huizi iquaunji ämawçätäunä” kñuä äwiwätqä. I etanji ämaqä huizi iqua, “Hiunji eeqänänjä iqua, asänänjiqä” kñuä indqänätqänjä. Itanji ämaqä eeqänänjä hñqunä-hñqunänjä iqua, qu kñuä hñquaqu mindqänqä, hñquenqänä äñguänä indqämbñqe. ⁶ Ämaqä, hiunji hñque haqeqä ämamäutqäñuwä iqua, Naqä Ique yeeqä äväpu, i itqänjä. Itanğa ämaqä,

---

* **14:2** 1 Korinä 8:1-13 iunji, Polä iqu kukñuä kuapänänji, nañuä qu goti quanqä iquaunqä hiqäva imäkkuwitanjä äñätqäñuwiñqä ätkqe.

ymisañä eeqänänjä änätqänjuwä iqua, Goti Ique, “änğuiqä” ätuäpiyitanji, qu-pqe Naqä Ique yeeqä äväpu, i itqänjä. Itanğa ämaqä, nanjuä manqä itqänjuwä iqua-pqe, Naqä Ique yeeqä äväpu, manqä itqänjä. Qu-pqe, Goti Iquenji, “änğuiqä” inä ätuätqänjä. ⁷ Ne hänjä äpmenquä-qe, ä äpäkonatunquä iquä-qe, neqä-neuäñi yeeqä inyatuñquä miqä itqänju. ⁸ Iinjä itunque, hänjä äpmenquä-qe ä äpäkonatunquä iquä-qe, eeqä Naqä Ique yeeqä iwimäkatunquä iñqä itqänju. Inji, ne hänjä äpmenquä-qe, ä äpäkonatunquä iquä-qe, ne Naqä Iqueqänänjä-quneyqä. ⁹ Kraisi Iqu äpäkonätä, hänjä anğumä ävaukqe, ii Iqu ämaqä ae äpäkonjuwä iquaunqätä, hänjä yqänä äpmenjuwä iquaunqätänji, Naqä pmetnqä iñqeyi.

¹⁰ Itanğa hesanjä hui, hiqä tta-tunğukaunqä iwäsäupu, “Qu quvqä iqä-quaiqä” sunqä ätätqänjä? Ga huizi iquenä, hiqä tta-tunğukaunqä, knjuä quvqe indqänäpu, mändi sunqä äkittqiyätqänäuä? Ne eeqänänji, Goti Hanjuwä Iqueqä kuknuä mitqeu tqäuaniqueqä. ¹¹ Ii Goti Iqueqä bukä iunji, tiñjä äyä ätnänqä-payi.

“Nyi, Naqä Hea Ique-ique Äpmenqä Iqunä, naqä-qakuä tii etqä. Ämaqä eeqäpnä Nqä yoqe, haqeu ämandnämäupu, qonjä nuäktäupnuwänqänäyi. Ga qu eeqänänji, Nyinyqe, ‘Si eeqänänjuneqä Naqä-qukiyqä’ ndpnuwänqänäyqä.”†

¹² Itanji eeqänänjä hñqunä-hñqunänjä iqune, Goti

† 14:11 Asayä 45:23

Hanjuwä Ique, suqä eeqänänjä imäkätunque, quatinqä awä tuaniñque.

Hñque, suqä quvqä iu päknätñqä, miwimäkqenqä

¹³ Goti Iqu, eeqänänjune änewäsäuniqä enqä-qae, ne neqä awä iqinjä hñquauqä suqenqä iwäsäutanä, “Quvqä iqä-quaiqä” matqä yatunque. Ne kñuä änyä-hänjä tii indqänquatunque. Quuvqä eqiyätñqä hñqu, ne suqä hui iqanqu änaqänätä, iutani iqu hikä enqä-pa äqutäumäutä suqä quvqä iu päknqenqe, suqä iinjä miqä iquatuñquä kñuä guä mäsäuatunque. ¹⁴ Nyi Naqä Jisasi Iqutä ämuänñamitanji, nyaqä kñuä indqänqe ätnänjä iqi eä, näqñqä äñguä tii ämeqä. Ymisanji, kiqä-kñuä kiyä itmäkñqe, aanqeqä. Iinjä etanqqä-qe, ämaqä hñqu, nätmätqä hñquenyqä, ‘kiyä mätqeqä’ kñuä vqanqutqe, iquenyqe, ii pmua imäknä. ¹⁵ Si ymisanjä hui änätñä, iuta tqä sämaqä hñqueqä quamä pmeqe, qui iwimäkqanqutqe, ii tiinjä ämotquanä. Si iquenqä aanjä yasämä makinqä iqanqiyi. Tqä sämaqä hñquenji, Kraisi Iqu ique anqu itmetñqä ae äpäkonqgetanji, si ymisanjä hui änätñä, iuta qui miwimäkqä isnä. ¹⁶ Nätmätqä, ‘Ii änguiqä’ kñuä eyänqä hñquenyqe, he huizi iqua, ‘Iqua quvqä iinjä iqä-quaeqä’ tññqä iwimäkqenqe, quwqä hinuä iqinjä, suqä ii anqä miqä ipnuwänqä, yasämä iwäsäupu. ¹⁷ Goti Hanjuwä Iqu, neqä hänjä-pmeqeu ämineyätñqä iunji, ymisanjitä eqetä äñqe, nätmätqä naqänänjä ma. Kiqä nätmätqä naqe, ne Goti Iqueqä hinuä iqi jänänjä

eätanä, äwqä naqä-hŋqunä änyanä, ga aquvänä iqä iiyi. Iinjä pmetuŋque, Dŋä Äŋguä Iquesanä äquvepänä. ¹⁸ Ämaqä hŋqu, suqä iunji qänaknä itä, Kraisi Iqueqä wäunuä imäkqanŋutqe, Goti Iqu iquenyqe, aquvänä yänä. Ga ämaqe, 'Iqu ii qäyunä itqänä' kŋuä indqämbnä.

¹⁹ Iinjä etaŋgi suqä äkiu-äkiutaŋä, ne äwqä naqä-hŋqunä änyanä, neqä quuvqä heqiyqä yänänäqŋqä inemäkätŋqä iquaunji, iunä qänaknä iquatuŋque.

²⁰ He ymisaŋä änäpiyä iuta, wäunuä Goti Iqu ämaqä hŋque iwimäkmitätqä iu qui imäkqanŋqe, ii quvqä-qae, iu mimäkqä pambiyä. Ymisaŋä eeqänä äŋguä etaŋgqä-qe, ämaqä ymisaŋä änätäqä iuta huizique quanŋä päknätŋqä iwimäkätqä iqu, suqä quvqä imäkqi.

²¹ He nanuä änäpiyäu, ä wainqä-eqä änäpiyäu, ä suqä huizi imäkäpiyä iutaŋji, tqä sämaqä hŋqu quanŋä päknätŋqä iqe, ii quvqe. Suqä injä iqua mimäkqä iqe, ämäwqätäuänä. ²² Suqä injä iqua imäkqanŋqe, "Äŋguätiyä, ä quvqätiyä-qe," kŋuä yänänäqŋqä äänä eyqe, he hŋqunä-hŋqunäŋji, huiziu awä mätquä, Goti Iquenyä tupŋqe. Ämaqä, suqä hŋquaunŋqe, 'Ii äŋguiqä' kŋuä yänänäqŋqä indqänätä, suqä iunä imitätqä iqu, iqueqä äwqä imdanji, iquenji kukŋuä mämitqä iqanŋqetaŋji, ämaqä iqu aquvänä yäniqe.

²³ Itaŋgi ämaqä hŋqu, ymisaŋä huiunŋqe, "Ii äŋguiqä" kŋuä yänänäqŋqä mäwiyqanŋgi, ique änätqä iqu, suqä iuta hanä-iqä menä. Qakui tiinjä etaŋgi. Iqu ymisaŋä injqe, kŋuä hŋquaqu äme, Goti Iquenyqä quuvqä maeqiyqä itä, ae

änggä iutanji. Suqä äsque-äsquenqä, Goti Iqu, “ii änguiqä” ätkqenqä quuvqä maeqiyqä itanä, ii imäkque, ne suqä quvqä imäkätqänu.

15

Ne yänänäqñqä imäknätanä, äwqä naqä-hñqunä änyanä pmeqenqä

¹ Iutanji, ämaqä kñuä iqä yänänäqñqä-tänjä iqune, neqä äneñqä iunä miqä itanä, ämaqä kñuä iqä yänänäqñqä maeqä iquauqä kñuä qämä-qämä iqenqe, enyqä miqä, yätamäkqä vquatunqwe. ² Ne hñqunä-hñqunäñji, ämaqä quuvqä heqiyqä nesä äpmeñuwä iquauñi, yänänäqñqä hipñqä yätamäkqä vatunquä iinqe, quwqä äwinqä du qänaknä iquatunqwe. ³ Kraisi Iqu, Iqueqä äwinqä du qänaknä miqä iminqä-pa, ne-pqä inä imäkquatunqwe. Iqu imäkkqe, ii Goti Iqueqä bukä iunji, Iquenyqä tiñjä äqänänqä-payi.

“Goti Iquki, ämaqä Si äkasuwä quvqä äktquwi, iquauqä kukñuä quvqe, Nyi-pqe inä änyimetñqe.”*

⁴ Goti Iqueqä kukñuä, qu hinuiqänä äqiyekuwä eeqänäñji, ne näqñqä nätapätñqä äqiyekuwi. Ga Iqueqä bukä iquesanji, ne pemä itanä yänänäqñqä ätqäuanitanji, Goti Iqu ätkqä-pa inemäkäninñqä hinuä äqunanä pmetatunqwe.

⁵ Ne pemä itanä yänänäqñqä ätqäunqwe, ii Goti Iquesanänñji. Nyi Iquenji tääqe, Iqu yätamäkqä heyqanğuti, he Kraisi Jisasi Iqueqä suqä iunji, qänaknä ipu, kñuä naqä-hñquenyä

* 15:3 Apqä Bukä 69:9

indqämbnqä ätuätqänä. ⁶ Ii tiinjnqe. He äwqä naqä-hnqunä imbu äpmapiyitanj, eeqänänj Goti neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqueqä Kaniqueqä yoqe, haqeu mamäupnqe.

Kraisi Iqu, Israitqä iquautä, huiziquautä, yätamäkqenqä äpkqe

⁷ Inj Goti Iqueqä yoqä haqeu mamäupnqä dinqe, Kraisi Iqu eeqänänjenä yeeqä eyätmakqä-pa, he quuvqä heqiyqä huizi iquaujä-pqe ii vätmapnqe. ⁸ Kraisi Iquenqe, Nyi tiinjä etmqe. Goti Hanjuwä Iqueqä kuknui, naqä-qakuä etanqqenqä motquetnqe, Iqu kuknuä Goti Iqu, Israitqä iquauqä kaqä-kawäkau ätuätä guä ämäsäukqe, qäyunä imäkätä, iquauqä wäunuä imäkqä-qu ekqe. ⁹ Iinjänä ma, tiinjänqä-pqeyi. Israitqä qäyä etanji huizi iqua, Goti Iqueqä qeqä-imänqe hinuä äqunäpu, Iqueqä yoqe haqeu mamäupnqä dinqeyi. Ii Goti Iqueqä bukä iu tii äqänänqä-payi.

“Iinjä etanji, Israitqä qäyä etanji huizi iquauqä hinuä iqinj, nyi Sinyqä awä ätuätmä, ga Tqä yoqe haqeu ämamäutmä apqä tmqänä.”†

¹⁰ Itanja kuknuä huizi, Goti Hanjuwä Iqueqä bukä iunji, tiinjä äyä äqänä.

“He Israitqä qäyä etanji huizi iquenä, Goti Iqueqä ämaqä iquatä, aquvänä ipnqe.”‡

¹¹ Itanja hnqäqisanj, tiinji.

† 15:9 Apqä Bukä 18:49; 2 Samueli 22:50 ‡ 15:10 Kuknuä-suqä 32:43

“He Israitqä qäyä etanji huizi iquenä, Naqä Iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä. Ämaqä huiwä huitañä-huitañä änyäñuwä eeqänäñuenä, Iqueqä yoqe haqeu mamäupiyä.”§

¹² Itanğa Asayä iqu-pqe, tiñji inä ätkqe.

“Jesi iquesañä hueqä-himqä iutani, ämaqä hñqu timäuniqe. Iqu Israitqä qäyä etanji huizi iquau ämininqä iquvi. Ga qu, iqu yätamäkqä väniñqä, hiñuä äqumbu pmepnuwänqe.”*

¹³ Goti Hanjuwä Iqu, yätamäkqä Iquesa meniñquä hiñuä äqänanä pmetatunquä änävauqumuatqä Iquvi. Nyi Iqueni, he Iquenyqä quuvqä eqiyäpiyitani, äwqä hanuitä, yeeqä inqetäñi, manğua-mñqä pmetpñqä emäkätñqä, tääqä ätuätqänä. Ga iutani, he Dñä Äñguä Iqueqä yänänäqñqä ämepu, Iqueqä yätamäkqenqä aquvänä ipu, hiñuä äqambu pmetpñqä emäkätñqä, tääqä ätuätqänä.

Poli iqu, huizi iquauqä awä iqi, wäunjuä imäkminqenqä

¹⁴ Nqä nyämaqäüä, nyi henyqe, kñuä yänänäqñqä tiñjä indqänätqänä. He Goti Iqueqä äwiñqenqä näqñqä äñguänä ämepu, ämitquatñgpñqä itqäñuwitani, suqä äñgui kuapänä itqänä. ¹⁵ Itanji kukñuä yänänäqñqä huiñqä, ätnänä iqi henyqä qämqä zä miqä itmä, heyaqä kñui ävauqumuatmqä iñqä ae äqiyqe. Ii Goti Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta wäunjuä äñguä tii ändapqetayi. ¹⁶ Iqu, nyi Kraisi Jisasi Iqueqä wäunui, Israitqä qäyä etanji

§ 15:11 Apqä Bukä 117:1 * 15:12 Asayä 11:10

huizi iquauqä awä iqi imäkqä-qunŋqä, atäunuä änyikqe. Hiqäva-imäkqä iqua, ämaqeu Goti Iquenyqä ätuma ppŋqä itqänuwä-pa, Israitqä qäyä etaŋgi huizi iquau ätuma pmqe, Goti Iqueqä kukŋuä äŋguä we-hunqä-täŋi awä ätuätŋqe. Itäŋi, nyi qunŋi, Goti Ique wimqä ätuma pqaŋga, Dŋä Äŋguä Iqu, iqua Goti Iqueqänänä hipŋqä iwimäkqanqgetaŋi, Goti Iqu iquau yeeqä vätümeniqe.

¹⁷ Inŋi nyi Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmä, Goti Iquenyqä wäunuä ii imäkätŋqä iinqe, yeeqä itmä awä ätätqänä. ¹⁸ Nyi nätmätqä huiziŋqe matqä, wäunuä Kraisi Iqu, nyaqä hipa iuta imäkätŋqenqänä tqämqe. Israitqä qäyä etaŋgi huizi iqua, Goti Iqueqä kukŋui qänaknä ipŋqä iinqe, Iqu nyaqä wäunuitä, kukŋuitä, yänänäqŋqä inyimäkätqäuä. ¹⁹ Iqu nyinŋi, wäunuä ämaqä mimäkqänänŋi imäkmqä yänänäqŋqetä, Dŋä Äŋguä Iqueqä yänänäqŋqetä, ändapätŋqe. Iqu iinä inyimäkqanqgetaŋi, nyi Kraisi Iqueqä kukŋuä we-hunqä-täŋi awi, Jerusälemäta ti ätqa äwqänjaqänmi, qua naqä Ilirikumä ätimäutmä, iu ätuäkäminqe. ²⁰ Nyi kukŋuä äŋguä we-hunqä-tänä awä ätuätmängaŋi, ämaqä, Kraisi Iquenyqä tqanqä qätä mäwiyqä imiŋuwä iquau tumqenqä, aanä kiinä änyinätqäuä. Ii tiinä etaŋgiyi. Kraisi Iqueä kukŋui, hŋqu ae ätümitätqeu, nyi asä iu tqenqe, manyinqä eä. Ii itmi, ämaqä huizi iqu anä määtŋqä ipäqäkqeunŋi, nyi qäpu mätmqä enqä-panä iinqe, manyinqä iqi. ²¹ Nyi Goti Iqueqä bukä iu

ätänqä-panqä änyinǵi.

“Ämaqä hñqu iquauñi, Naqä Iquenyqä awä motquä iminǵä iqua, Iqueni hinuä qumbnä. Nñ, Iquenyqä tqanǵä qätä mäwiyqä itqänuwä iqua, näqñqä äñguänä mapnä.”†

Poli iqueqä qañä wätñqä iinǵä, wäunuä imäkkuwinǵä

²² Nyi henqä äpätmä, hinuä maeqñqänänǵä di, wäunuä iinǵä iminǵä iqu, a äñgiqätätñqe. ²³⁻²⁴ Inǵäqe täñgani, qua eeqänänǵä ikäminǵä iunǵi, anǵä-himqä änyä-hänǵä hui aanqä etanǵi, nyi täqinǵi, wäunuä äpakä miqä imä. Itanǵa quväukuä kuapänänǵä iunǵi, nyi qua naqä Spenqä iunǵä umqänǵani, he emamqä dinǵä kiinǵä änyinätñqe. Nyi knuä tiinǵä änyiyqi. Spenqä iunǵä äwätmänǵani, he ganä hinuä ämaeqänätmä, hesä wänqä hmbu äpmetminǵe, aquvänä imä. Itanǵa ne anä ae äpmentani, nyi Spenqä iunǵä uwqanǵundqänǵani, he nätmätqä qañä ändma wäninǵe, yätamakqä nyipnuwänǵä änyinǵi.

²⁵ Inǵäqe täñgani, nyi Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqeu yätamakqä ävätmä, anǵä-himqä naqä Jerusälemänǵä yämqä itqänǵä. ²⁶ Ii tiinǵi. Naqä Iquenyqä quuvqä heqiyqä, qua naqä Masendoniyä iutä, Äkaiya iutä, pmeqä iqua, iquauqä äwinǵä iuta, mbqä hui aquvä äqiyäpu, Goti Iqueqä ämaqä, Jerusälemä iu pmeqä äwa itqänuwä iquauñqä väwqatpñqä, knuä guä ämäsäukuwi. ²⁷ Mbqä ii, quwqä äwinǵä iuta äñguä ävätqänuwä-qe, qu kimanǵä-tänǵä-qua

† 15:21 Asayä 52:15

etanqgetani, qäyunä äqiyäpu ävätqäñuwi. Israitqä qäyä etanqi huizi iqua, Goti Iqueqä nätmätqä äñguänänä quwqä quuvqeu yätamäkqenqe, Goti Iqueqä ämaqä iquauta ämotaukuwitani, iqua kimañi, Iqueqä ämaqä iu, huiwä yätamäkqä ävätqäñuwi, ii qäyunänji. ²⁸ Itanqa nyi mbqe, ämaqä qäyunänä iquau ävätmä, itanqa wäñuä ii qäpu ae itmänqani, nyi Jerusälemä ävämetmä, Spenqä timäumqä äwätmänqani, he ganä emamnige. ²⁹ Ga nyi näqñqä tiññqä ae eqänä. Nyi emamqänqani, Kraisi Iqueqä suqä äñguä wimäkqe, mañguä nyinätanqi, Iqu he äñguänä emäkänqiyä.

³⁰ Nqä nyämaqäüä, neqä Naqä Jisasi Kraisi Iquenqätä, Dñä Äñguä Iqu, suqä ämaqeuñqä ki-inä nenqä änätapkqenqätä, knuä indqämbñqä änyinqi. Itani Goti Iqu yätamäkqä nyiyätñqä diñqe, he nyitä Iquenyqä tääqä yänänäqñqä tuatunqe. ³¹ Ne tääqe, ämaqä qua naqä Jutiya iu äpmapu, Goti Ique hñgisa itquetqäñuwä iqua, nyi quvqä mindqueqä ipñqenqä tääqä tuatunqe. Ga Iqueqä ämaqä, Jerusälemä iu pmeqä iqua, nyi mbqä iquau wimqä äma äpqe, yeeqä ipu mapñqä, tääqä inä tu-atunqe. ³² Goti Iqueqä äwiñqä iuta, iinä iquaqu timäutñqenqä aquvänä itmitani, he emamññqe. Ga yänänäqñqe, hesä iqi hapä äpmamä mamññqe.

³³ Goti, äwqä hanuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, he eeqänänä iquendä pmetäniqä iinqä änyinqi.

16

Poli iqueqä kuknuä, “Henyqä hui mimäuqä iqänä” ätkqenqä

¹ He neqä nanyi-napi Pipinyqe näqñqä mapñqe, nyi awä änguä etmqä. Ii qokä-apäkä, Kraisi Iqueqä yoqenqä anä-himqä Senjriya iu aquvä äqänätqäñuwä iquau, yätamäqä vätñqe, wäunuä-täñiyi. ² He suqä Goti Iqu, Iqueqä qokä-apäki imäkqäpñqä äwinyänqä iu qänaknä ipu, apäkä, neqä Naqä Iqutä ämuänñänqä iinji, yeeqä itmuapñqä änyinji. Ga ii, qokä-apäkä kuapänänjä iutä, ä nyitä, yätamäqä neyätqätanqqä iutanji, ii hesa yätamäqä squä-squä diñqä äwiñqqe, äwipñqänäyi.

³ Itanga Kraisi Jisasi Iqueqä wäunuä nyitä anä iminquä, Presilaisä, Akuila iquesäñi, “Nyi iyaquinyqe, hui mimäuqä inänä” ätqenqe, tupiyä. ⁴ Nyi häñä yqänä pmamqenqe, iyaqu yänjä wiqänä ikiyi. Iinjä etanji iyaquini, nyi “änqaiqä” tquanqundi, ga Israitqä qäyä etanji huiziqua, Kraisi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqäñuwä iqua-pqe, “änqaiqä” inä tupñqänäyi.

⁵ Itanga “Qokä-apäkä, iyaquiyqä anä iqi, Kraisi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqäñuwä iquauñqe, hui mimäuqä inänä” ätqenqe, iquau tupiyä.

“Nqä näueqä, kiinjä änyinätñqä Epainetusi iquenqä-pqe, hui mimäuqä inänä” ätqenqe, ique tupiyä. Qua naqä Eesiya iu pmeqä

eeqänänä iquautanji, iqu-ganä Kraisi Iquenyqä quuvqä eqäkqä iquvi.

⁶ “Apäkä, wäunüä tnänä itä, he yätamakqä eyätñqä, Mäliyanqe, hui mimäuqä injänä” ätqenqe, iinji tupiyä.

⁷ “Nytä, Israitqä iquautanä Andronikusi iqutä, Juniyasäni, guä pmuateqä anju anä äpmaminquä iyaquinyqe, hui mimäuqä injänä” ätqenqe, iyaqui tupiyä. Iyaqu, ämaqä Jisasi Iqu kukñuä awä tuäkiqäpnqä ändowatkqä iquautanä yoqä naqä-tänä esinyä, nyi Kraisi Ique änyä mamuänñänqännga, iyaqu ganä ämuänñänqiyi.

⁸ Itäni, “Ambliatusi, Naqä Ique ämuänñänqeta kiinä änyinätñqä iquenyqe, hui mimäuqä injänä” ätqenqe, iquenji tupiyä.

⁹ Huizi, “Kraisi Iqueqä wäunüä nesä anä itunquä Upanusi iqutä, ämaqä nyi kiinä änyinätñqä Stakusi iqutäni, iquaquinyqä hui mimäuqä iqänä” ätqenqe, iquaqui tupiyä.

¹⁰ Itanğa, “Apelesi hanä-iqä qäyä ämetä quuvqä yqänä eqiyätñqä iquenqe, hui mimäuqä injänä” ätqenqe, ique tupiyä.

Ga “Qokä-apäkä Aristombulusi iqueqä anju äpmenuwä iunqe, hui mimäuqä iqänä” ätqenqe, qunji tupiyä.

¹¹ Itanğa huizi, “Nytä Israitqä iquautanä Herotianä iquenqe, hui mimäuqä injänä” ätqenqe, ique tupiyä.

“Qokä-apäkä, Nasisusi iqueqä anju äpmapu, Naqä Iqutä ämuänñänquwä iunqe, hui mimäuqä iqänä” ätqenqe, qunji tupiyä.

12 “Apäkä Tripina, Triposa, inäsuaqi, Naqä Ique ämuäñnyinyä, Iquenyqä wäunüä itqänjyä inäsuaqinyqe, hui mimäuqä iqänä” ätqenqe, tupiyä.

“Apäkä Pেসisi, ne kiinjä änenyätñqä, ga Naqä Iqueqä wäunui, tnänä itñqä iinyqe, hui mimäuqä iqänä” ätqenqe, iinjä tupiyä.

13 “Ämaqä, Naqä Iqutä ämuäñnä, suqä jänänänjä imäkqä Rupesi iqutä, iqueqä känaisä, imbaqinyqe, hui mimäuqä iqänä” ätqenqe, tupiyä. Iqueqä känai, ñqä nipaï indquaminqä-pa, indquetñqä iiyi.

14 Itañi “Asingritusi ique, Plegonä ique, ä Hemesi, Patropasi, ä Hemasi iquau, itanğa kätäkänğüäka iquatä anä äpmeñuwä iquaunqä-pqe, hui mimäuqä inänä” ätqenqe, iquau tupiyä.

15 Itanğa “Pilolongusi iqutä, Juliyaisä, Neleusi iqutä itanğa iqueqä kasiqisä, ga Olimbasi iqutä, qu Goti Iqueqä qokä-apäkä iquatä anä äpmeñuwä iquaunqe, hui mimäuqä inänä” ätqenqe, tupiyä.

16 He äminäpiyänğanj, Goti Iqueqä ämaqä iquneqä suqä iu quneqä änyäpu, yeeqä itmanğpñqe. Qokä-apäkä qua täunji, Kraisi Iquenqä aquvä äqänätqänuwä eeğänänjä iqua, “Yää neqäüä! Ne henyqä hui mimäuqä injunä” etqä.

Suqä äwimasiyäpu pmeqenqä

17 Yää ñqä nyämaqäüä, nyi kukñuä yänänäqñqä tiinjä hitmqe. Ämaqä, kukñuä ne ämetqueqanğqueu tuwä äväpu, he awä qäyäpatmbñqä, ä hikä enqä-pa äqutäümäpu,

suqä quvqä iu päkmbnqä emäkanä-tpu iqanquwä iquauñqe, hiqä-hiuä anquänä äminyäpu, äwimasiyäpu, heqäqi pmapiyä. ¹⁸ Ämaqä iinjä iqua, neqä Naqä Kraisi Iqueqä wäunüä mimäkqä ipu, qänaknäni, iquauqä huiwä iunqänä itqänä. Itannga iqua kuknuä äwi-iqetä kuknuä aowitä ätuäpu, ämaqä kuknuä iinjäqä anquä miwäsäuqä iquauqä knui, qäyasäqi ätuma äwätqänä. ¹⁹ He Naqä Iqueqä kuknuinqä qänaknä anquä itqänuwinqe, ämaqä im-imnä iqua näqñqä enä. Inñqe, nyi henyqä aquvänä itmä-qe, he nätmätqä anquinqe näqñqä yasämä ämepu, nätmätqä quvqeunü squä-squä hui, he täka maemäkqä yätñqä änyinji. ²⁰ Itannga Goti äwqä hanuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu emäkqanji, he Setänä iquenü, heqä yukitä qonjuämä ipu, sisevqukuä imäkquwä-panü, iquenü mändi ii kittqänñqe.

Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqeta, he anquä hinji emäkquätñqä änyinjiyä.

Huizi iquauqä kuknuä, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” ätkuwinqä

²¹ Nyitä wäunüä anä itqänueä Timoti iqu, “Nyi henyqe, hui mimäuqä inänä” etqi. Itannga nqä hueqä-himqä iquautanä iqua, Lusisi iqutä, Jesonä iqutä, itannga Sosipate iqutä, anänji.

²² Nyi Tetiyusi, Poli iqueqä manä iuta ämetmä, tuwanuä tä äqiyätñqä iqunä, nyitä hesä, Naqä Ique ämuänñauñquenqä knuä indqänätmä, “Nyi henyqe, hui mimäuqä inänä” etqä.

23-24 Gayusi, iqueqä anä täu nyi äminiyätñqä iqu, “Nyi henyqe, hui mimäuqä injänä” etqi. Ämaqä Jisasi Iqueqä yoqenqä aquvä äqänätqänuwä iqua, iqueqä anä täu äqänätqänä.

Anä-himqä täu miqänqä mbqä ämitñqä, Eras-tusi iqu-pqe, “Nyi henyqe, hui mimäuqä injänä” etqi. Itaŋga neqä neyämaqä Kowatusi iqu anänji.

Goti Iqueqä yoqe, haqeu mamäuqenqä

25-26 Goti Hanjuwä Iqu, he pämä yänänqñqä tqäpñqä qäyu emäkänqiyä. Ne kukñuä äñguä we-hunqä-tänji, Jisasi Kraisi Iquenqä awä tuätqätanua, Iqu ii emäkätqäuä. Hinuiqänäni, kukñuä äñguä tä, Goti Iqutä zä äpakänä äwäminqä-qe, täñgani ätnänä iqi ämaeqiyä. Auä, Goti hea ique-ique pmeqä Iqu änatqanji, ne tuwanuä hinuä-tqä iqua äqäkuwui awä ätätunque. Ga iutani, ämaqä huiwä huitanä-huitanä inqä iqua, Jisasi Iquenyqä quuvqä eqiyäpu, Iqueqä kukñui qänaknä ipñqä iñqe, kukñuä zä äwäminqenqä näqñqä ae ämequwi. ²⁷ Inji Jisasi Kraisi Iqu yätamakqä neyqanqä iutani, ne Goti Kiqä-kiuänä Näqñqä Eeqänänä-tänä Iqueqä yoqe, hea ique-ique haqeu mamäuquatuñque. Ii naqä-qakui.

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-07-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 5 May 2021

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac